

şeffaf bütçe

**2020 Merkezi
Bütçe Analizi
Haziran-Aralık
&
Genel Değerlendirme**

Uluslararası Şeffaflık Derneği

Uluslararası Şeffaflık Örgütü yolsuzlukla mücadeleye öncülük eden küresel bir sivil toplum kuruluşudur. Dünya genelinde 100'den fazla ülke kolu ve Berlin'deki uluslararası sekreteryası aracılığıyla, yolsuzlukların yıkıcı etkileri hakkında toplumların bilinçlendirilmesi ve kamu, özel sektör ve sivil toplum ortaklarıyla işbirliği halinde etkin önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanması için çalışır.

2008 yılında gönüllü çabalarla kurulan **Uluslararası Şeffaflık Derneği** ülkenin demokratik, sosyal ve ekonomik yönden gelişimi için toplumun tüm kesimlerinde şeffaflık, dürüstlük ve hesap verebilirlik ilkelerini hakim kılma amacını taşımaktadır. Dernek, yolsuzluğun azaltılması yönündeki çalışmaları kapsamında kamu kesimi, iş dünyası, sendikalar, üniversiteler, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütleri gibi konuyla ilgili tüm tarafları bir araya getirerek faaliyetlerinde bu çok aktörlü işbirliğini esas alır. Toplumsal yapıyı oluşturan ve/veya kamu gücünü elinde bulunduran tüm kişi ve kurumların açık, dürüst, hukuka uygun, etik, izlenebilir ve hesap verebilir şekilde davranmasını talep eder ve kendisi de bu ilkeler çerçevesinde faaliyetlerini sürdürür.

2020 Merkezi Bütçe Analizi Haziran-Aralık & Genel Değerlendirme

Yazar: Mustafa Sönmez

© 2020 Uluslararası Şeffaflık Derneği

Kingdom of the Netherlands

Bu rapor Hollanda Krallığı İstanbul Başkonsolosluğu MATRA programı ile desteklenen Şeffaf Bütçe projesi kapsamında hazırlanmıştır. İçeriğinin sorumluluğu tamamiyle Uluslararası Şeffaflık Derneđine aittir. Hollanda Krallığı İstanbul Başkonsolosluğunun görüşlerini yansıtmamaktadır

Şeffaf Bütçe

Şeffaf ve Hesap verebilir Kamusal Harcamalar (Şeffaf Bütçe), 2020 yılı boyunca sürdürdüğümüz; ekonomi yönetiminin izlenerek değerlendirilmesi ve şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ilkeleri kapsamında veriye dayalı savunuculuk ve eğitim faaliyetlerini içeren bir çalışmadır. Çalışmamızın, kamusal harcamaların aylık ve çeyrek dönemlere ait verilerle incelenmesi, toplumun bütçe kullanımına ilişkin doğru bilgilendirilmesi, bütçe izleme seminerleri ile harcamaların hangi kaynaklardan ve hangi yöntemlerle izlenebileceği konusunda eğitim programları düzenlenmesi, sağlanan veriler ışığında kamusal harcamalara ilişkin düşüncelerin paylaşılabilmesi platformlarının oluşturulması gibi hedefleri bulunmaktadır. Projenin farkındalık, görsel iletişim ve eğitim alanları Vergi Araştırmaları Derneği (VAT) ile ortaklık halinde yürütülmektedir.

Şeffaf bütçe; finansal okuryazarlık ve ekonomi politikaları farkındalığını ve kamu kaynaklarına dair toplumsal bilinci artırmayı hedeflemektedir. Toplumun, kamu harcamalarını denetleme, bilgilendirme ve katılımı açısından güçlendirilmesini hedeflemektedir. Kamu harcamalarını kamu yararına öncelik vererek izleyecek, adil, şeffaf ve hesap verebilir ekonomi politikaları konusunda bilgi ve verileri görselleştirerek paylaşacağız.

Çeyrek dönemlik ekonomi verilerinin değerlendirildiği dönemsel raporların yanı sıra bütçe yapımına ilişkin yasama faaliyetinin de izlendiği projenin araştırma çıktıları arasında, ekonomi yönetimi ve harcamalara ilişkin Meclis tartışmalarının raporlanması da bulunmaktadır.

2020 Yılı İkinci Çeyrek Merkezi Bütçe Sonuçları Üzerine

Türkiye ekonomisi, pandeminin ikinci çeyreğinde yaşadığı yüzde 10 dolayındaki sert gerilemenin ardından, üçüncü çeyrekte ucuz ve bol kredi, döviz fiyatına baskı gibi geçici kaldıraçlarla toparlandı. Ancak, 2020'nin son çeyreğine önemli kırılmalıklar taşındı.

Pandeminin ilk iki ayı olan Nisan ve Mayıs'da kapanan, Haziran'da ise "normal"e açılan ekonomi, Haziran'daki canlanmaya rağmen, ikinci çeyreği yüzde 10'a yakın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) küçülmesi ile kapadı. Canlanma, ucuz ve bol kredi, bastırılmış döviz fiyatı ile zorlanarak üçüncü çeyreğe, yani Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında denendi. Ekonominin, dolayısıyla GSYH'nin omurgasını oluşturan sanayi, üçüncü çeyrekte, yani, Temmuz- Eylül döneminde görece canlandı. Eylül sanayi üretim endeksi verileri henüz gelmemiş olsa da, 2020 üçüncü çeyreğinde GSYH'da bir toparlanma gözlemlendi. Üçüncü çeyrekte sanayinin genelinde yüzde 4 artış yaşandığı tahmin edilebilir. Bu da, GSYH'da üçüncü çeyrekte yüzde 4 dolayında bir artış tahminine imkan tanıyor.

Başka bir ifade ile, sanayideki üretim artış oranlarının, çoğunlukla, milli gelirdeki artış oranlarına paralel seyrettiği anımsandığında, 3. çeyrek milli gelirinin de yüzde 4 oranında artmış olabileceğini söylemek mümkündür. 2020'nin son çeyreğini oluşturan Ekim-Aralık döneminde ise büyüme yerine küçülme kaçınılmaz görünüyor. Bu sava temel, ilk olarak 2019 son çeyreğinin yüksek performansı. "Baz etkisi" denilen bu etken, geçen yılın katma değer üretimini, bu yılın son çeyreğinde yakalamanın zor olacağını gösteriyor. Buna ek olarak, Ekim ayından itibaren iç talepte bir daralma başladığı gözleniyor.

2020'nin ilk çeyreği, görece canlı ve yüzde 4,4 büyüme yaşanan bir mevsim oldu. Onu takip eden pandemi mevsimi kapanmaları getirdi ve ekonomi yüzde 10'a yakın daraldı. Üçüncü çeyrekte ise ısıtılan ekonominin yüzde 4 büyüdüğü tahmin ediliyor. Bu durumda, ilk 9 ayda ya da 3 çeyrek toplamında ekonominin 2019'un aynı dönemine göre yüzde 0,5 dolayında küçüldüğü söylenebilir.

İlk 9 Ayda Bütçe

Yılın ilk 9 ayında tahminen GSYH'sı yüzde 0,5 küçülen ekonominin bütçe dengelerinde yaşananlar şöyle özetlenebilir. İlk 9 ayda bütçe açığı 141 milyar TL'ye ulaşarak 2019'un aynı dönemindeki açığını yüzde 64 aştı. İktidarın Ekim ayında TBMM'den 309 milyar liraya kadar bir net borçlanma yetkisi alması, yıl bitiminde açığın 239 milyar TL'yi geçeceğine işaret ediyor.

Ekonomi ilk 9 ay itibarıyla yüzde 0,5 küçülürken rekor bütçe açığı verilmesinde bütçe harcamalarının yüzde 17,6 oranında artmasına karşılık, bütçe gelirlerindeki artışın yüzde 11,6'da kalması etkili oldu. Bu gelir düşüklüğü ekonominin büyümemesi kadar, 2019'da Merkez Bankası'nın yedek akçelerinin gelir olarak kullanılmasına karşılık, bu yıl bu imkanın olmamasından kaynaklandı.

İlk 9 Ayda Bütçe (2019-2020) (Bin TL)

	2019 Eylül	2020 Eylül	Değişim %
Harcamalar	739.626.075	870.012.763	%17,6
1- Faiz Hariç Harcama	658.138.534	762.188.909	%15,8
Personel Giderleri	188.878.649	220.447.728	%16,7
Sosyal Güv.Kur. Devlet Primi	32.195.016	36.309.784	%12,8
Mal ve Hizmet Alımları	50.744.629	55.015.897	%8,4
Cari Transferler	306.081.345	373.258.160	%21,9
Sermaye Giderleri	50.767.341	51.386.919	%1,2
Sermaye Transferleri	11.247.470	5.505.869	%-51,0
Borç Verme	18.224.084	20.264.552	%11,2
2-Faiz Harcamaları	81.487.541	107.823.854	%32,3
Gelirler	653.807.707	729.421.761	%11,6
1-Genel Bütçe Gelirleri	633.935.794	709.194.984	%11,9
Vergi Gelirleri	485.292.503	578.729.441	%19,3
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	89.680.494	55.795.441	%-37,8
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	7.972.933	8.579.593	%7,6
Faizler, Paylar ve Cezalar	45.153.454	59.709.826	%32,2
Sermaye Gelirleri	4.628.280	5.492.886	%18,7
Alacaklardan Tahsilat	1.208.130	887.928	%-26,5
2-Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	14.518.535	13.969.928	%-3,8
3-Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	5.353.378	6.256.849	%16,9
Bütçe Dengesi	-85.818.368	-140.591.002	%63,8
Faiz Dışı Denge	-4.330.827	-32.767.148	%656,6

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü Veri tabanı

Harcamaların 2020'nin ilk 9 ayında yüzde 18'e yakın artışında sosyal güvenlik sisteminin bütçe üzerindeki artan yükünün yanı sıra faiz ödemelerindeki hızlı büyüme başat rol oynadı. Bütçe açığındaki rekor, pandemiye özgü olmaktan çok, Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarıyla ilgili.

Bütçeden yılın ilk 9 aylık döneminde toplam 107,8 milyar liralık faiz ödemesi gerçekleştirildi. Bu, şimdiye kadar bütçeden yapılan en yüksek faiz ödemesi. İlk dokuz aydaki ödeme önceki yılların tümündeki yıllık ödemenin üzerine çıktı. Bundan önceki en yüksek yıllık faiz ödemesi yaklaşık 100 milyar TL ile 2019 yılında yapılmıştı.

2019'un ilk 9 ayına göre yüzde 32,3 oranında artış göstererek bu düzeye yükselen faiz ödemelerinin yılın tümünde ise 137,4 milyar liraya kadar tırmanması bekleniyor. 2019'da yüzde 16,8 olan faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı bu yıl yüzde 18,6'ya yükseldi. Faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı 2017 yılında vergi gelirlerinin yüzde 10'u dolayındaydı.

Bütçe üzerindeki bir önemli baskı ise cari transferlerden geldi. Cari transferler ilk 9 ayda önceki döneme göre, yüzde 22'ye yakın arttı. Bu sonuçta en önemli etken, sosyal güvenlik açıkları oldu. 2020'nin tamamında 50 milyar TL olması başlangıç hedefi olan SGK'nın finansman açığı, daha ilk 9 ayda 65,2 milyar liraya kadar yükselmiş durumda.

SGK'ye bütçeden, açığın finansmanı ile birlikte, devlet katkısı, sosyal güvenliği olmayanların sağlık primi, faturalı ödemeler, işveren sigorta primi 5 puan indirim karşılığı ve emeklilere ek ödeme başlıklarında yapılan toplam ödeme 195,5 milyar TL'yi buldu.

SGK'ye bunca transfer yapılmasına karşılık, pandemi dolayısıyla yoksullara yapılan yardımlar 6 milyar TL'de kaldı. Aile ve Çalışma Bakanlığı'na bağlı Sosyal Yardımlaşma Vakıfları aracılığıyla 6 milyon aileye sadece 1000'er TL yardım yapıldı ve tutar 6 milyar TL'yi ancak buldu.

Bütçe açığının rekorunda gelirlerdeki artışın gider artışının oldukça gerisinde kalması da etkili oldu. Harcamalar yüzde 17,6 oranında artarak 870 milyar TL'ye ulaşırken, bütçe gelirleri ise sadece yüzde 11,6 artarak 729 milyar TL'de kaldı.

2020'nin ilk 9 ayında vergi gelirleri 578,7 milyar TL'yi ancak buldu. Enflasyonun yıllık bazda yüzde 12 civarında seyrettiği bir dönemde vergi gelirlerinde yüzde 19,3 gibi bir oranda artış, toplam gelirlerdeki düşük artış oranının salgından kaynaklanmadığını gösteriyor.

Gelirlerdeki düşük seyir, daha çok 2019'da Merkez Bankası'nın yedek akçesinin bütçeye aktarılmasıyla ilgili. 2020'de benzeri "bir defalık gelir" olmadığı için 2019 yılında Merkez Bankası'nın yedek akçesine el konularak nispeten küçük tutulan bütçe açığı, bu yıla eklenmiş oldu. Başka bir ifade ile, bu yılın ilk 9 ayında, 2019'un aynı dönemine göre yaşanan yüzde 69 artış, kırılmanın 2020'ye taşınmış olmasından kaynaklandı. 2019'un açığı, bir defalık Merkez Bankası yedek akçesiyle hafifletildiği için 2019 açığı düşük görünmüştü.

Üçüncü Çeyrek Bütçe Açıkları

Pandeminin ekonomiyi büyük ölçüde kapattığı Nisan ve Mayıs ile , ekonominin görece açıldığı Haziran aylarını içeren 2. Çeyrekte, merkezi bütçenin gelir, gider ve açığı da ekonomideki bu durumdan etkilenmişti. İç ve dış talebin sert düşüşler, buna bağlı olarak mal ve hizmet arzının da sert daralmalar gösterdiği 2. Çeyrekte GSYH'da daralma yüzde 10 dolayında gerçekleşti. Bu makro seyre paralel olarak ikinci çeyrekte bütçenin gelirleri ilk çeyreğe göre yüzde 22'ye yakın daralırken harcamalar yüzde 2 düştü ve bütçe açığı ilk çeyrekteki düzeyini yüzde 170 geçerek yaklaşık 80 milyar TL'ye ulaşmıştı. Faiz harcamaları dışarıda tutulunca, faiz dışı açık 47 milyar TL olmuştu. İlk çeyrekte faiz dışı denge yaklaşık 9 milyar TL fazla vermişti.

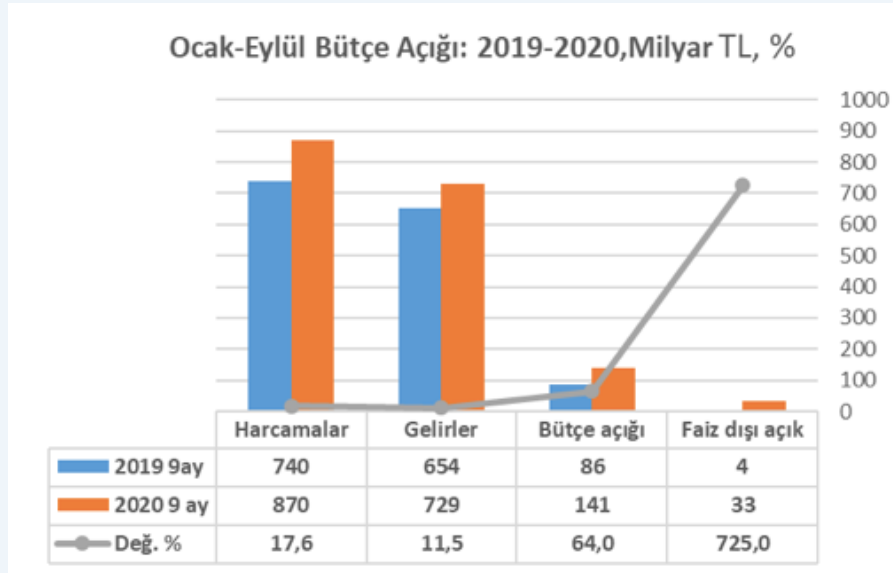
Merkezi Bütçe Açığı, 2020 İlk Üç Çeyrek (Milyon TL)

	1.Ç	2. Ç	3.Ç	2.Ç/1.Ç	3.Ç/2.Ç	9 Ay
Harcamalar	285.330	279.532	305.151	-2,0	9,2	870,013
1-Faiz Hariç Harcamalar	247.082	246.523	268.584	-0,2	8,9	762.189
2-Faiz Harcamaları	38.248	33.009	36.567	-13,7	10,8	107,824
Gelirler	255.749	199.662	274.010	-21,9	37,2	729,422
Bütçe Dengesi	-29.581	-79.870	-31.141	170,0	-61,0	-140,591
Faiz Dışı Denge	8.667	-46.861	5.426	-640,7	-111,6	-32,767

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü Veri Tabanı

Ekonominin düşük faizli genişletilmiş kredi, yanı sıra bastırılmış döviz fiyatı ile canlandırılmaya çalışıldığı 3. Çeyrekte, gelirler, 2. Çeyreğe göre yüzde 37'nin üstünde arttı. Hizmetler sektörünün neredeyse kapandığı, iç talebin hızla azaldığı 2. Çeyrekten ekonominin açıldığı ve kredilerle tüketimin teşvik edildiği 3. Çeyrekte bu artış bekleniyordu ve gelir artışı ağırlıklı tüketimden alınan vergilerdeki artışlardan kaynaklandı.

Üçüncü çeyrekte harcamalar da pandeminin başladığı 2. çeyreğe göre yüzde 9,2 arttı. Artış hem faiz harcamalarında hem faiz dışı harcamalarda eşite yakın tempoyla yaşandı. Sonuçta 3. Çeyrek bütçe açığı 31 milyar TL yi buldu ve 9 ayın açık toplamı 141 milyar TL'ye ulaştı. 2019'un ilk 9 ayının bütçe açığı ise 86 milyar TL idi ve bu, yüzde 57 açık artışı demek. Sert bir artış olduğu yeterince ortada.

Bütçe Gelirleri

Üçüncü çeyrekteki canlanma ile birlikte gelirlerde 2. Çeyreğe göre artış yüzde 37'yi aştı. Özellikle vergi gelirleri 2. Çeyreğe göre yüzde 52'ye yakın artış gösterdi.

2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Milyon TL)

	1.Ç	2.Ç	3.Ç.	3.Ç/2.Ç	9 Ay	Bütçe Hedefi
Merkezi Yönetim Gelirleri	255.749	199.662	274.010	37,2	729.422	956.588
Genel Bütçe Gelirleri	246.510	194.531	268.154	37,8	709.195	936.635
I - Vergi Gelirleri	176.100	159.848	242.781	51,9	578.729	784.602
1. Gelir ve Kazançtan Alınan	64.414	52.602	71.483	35,9	188.498	271.514
a) Gelir Vergisi	37.344	30.370	42.179	38,9	109.893	182.121
b) Kurumlar Vergisi	27.069	22.232	29.305	31,8	78.605	89.393
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan	6.812	1.596	6.794	325,7	15.203	18.619
3. Dahilde Alınan KDV+ ÖTV	55.303	58.170	99.336	70,8	212.808	263.970
4. Uluslararası Ticaret KDV	35.301	38.869	50.602	30,2	124.772	179.443
5. Damga Vergisi	5.636	4.098	5.158	25,9	14.891	21.500
6. Harçlar	8.634	4.514	9.405	108,4	22.553	29.550
II - Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	44.617	7.708	3.470	-55,0	55.795	64.331
2. KİT ve Kamu Bankaları Gelirleri	41.198	5.254	536	-89,8	46.988	52.174
III - Bağışlar Yardımlar	3.995	2.323	2.262	-2,6	8.580	11.043
IV - Faizler, Paylar ve Cezalar	20.841	21.695	17.174	-20,8	59.710	62.152
V - Sermaye Gelirleri	672	2.652	2.169	-18,2	5.493	13.594
Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	5.996	3.551	4.423	24,6	13.970	12.464
Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	3.243	1.580	1.434	-9,2	6.257	7.488

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü Veri Tabanı

Özellikle tüketimden ve ithalattan alınan KDV ve ÖTV'lerdeki artış yüzde 50'yi buldu.

İlk çeyrekte Merkez Bankası'ndan Hazine'ye 44,5 milyar TL "kâr payı" aktarılmıştı. Bu tutar 2019 ilk çeyreğinde 37 milyar TL idi. İkinci çeyrekte bu gelir yenilenmediği gibi, pandemiden dolayı diğer gelirlerin tahsilatlarında da gerilemeler yaşandı. Özellikle gelir ve kurumlar vergilerinde azalmalar oldu. Üçüncü çeyrekte ise Merkez Bankası gelir katkısı olmadı ama tüm vergi gelirlerinde bir artış yaşandı.

Gelirlerde özellikle Haziran'da canlanan tüketim ile birlikte KDV ve ÖTV'de artışlar oldu. Ekonominin canlandırılması için kamu bankaları öncülüğünde tüketim kredilerinin cazip hale getirilmesiyle konut, otomobil ve öteki dayanıklı tüketim malları satışlarında Haziran'dan itibaren hissedilir bir canlanma oldu. Bunların etkisiyle, ikinci çeyrekte düşük seyreden dahilden ve ithalattan alınan KDV'ler ile Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), 3. Çeyrek gelirlerinde önemli artışlara döndü.

Bütçe Harcamaları

Üçüncü çeyrek bütçe harcamaları, ikinci çeyreği yüzde 9'un üstünde aşarak 305 milyar TL'yi buldu. Böylece ilk 9 ayın harcamaları 870 milyar TL'ye ulaşarak 2019'un ilk 9 ayını yüzde 18'e yakın geçti. Bu, anlamlı bir harcama artışı. Pandemi dolayısıyla tüm dünyada bütçe harcamalarının arttığı hatırlatılarak bu artışın da normal olduğu söylenebilir. Ne var ki, dünyadaki bütçe harcama artışları daha çok pandemi mağdurlarına sosyal yardım olarak aktarılırken Türkiye için bunu öne sürmek çok kolay değil. Harcamalardaki artış, daha çok faiz giderlerinin artmasından ve SGK açıklarının finansmanından kaynaklandı.

Bütçe Giderleri 9 Ay (Milyon TL)

	1.Ç	2.Ç	3.Ç	3.Ç/2.Ç %	9 Ay
HARCAMALAR	285.330	279.532	305.151	9,2	870.013
Personel Giderleri	75.814	70.131	74.503	6,2	220.448
SGK'ya Devlet Primi Giderleri	12.771	11.491	12.049	4,9	36.310
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	18.342	17.245	19.428	12,7	55.016
Faiz Giderleri	38.248	33.009	36.567	10,8	107.824
Cari Transferler	113.736	125.393	134.129	7,0	373.258
Görev Zararları	18.945	32.082	29.984	-6,5	81.011
Sosyal Güvenlik Kurumlarına	16.944	29.767	27.214	-8,9	73.834
Hazine Yardımları	36.817	52.677	52.763	0,2	142.256
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Hzn. Yr.	28.699	46.080	48.087	4,4	122.866
Hane Halkına Yapılan Transferler	23.854	18.196	15.271	-16,1	57.322
Tarımsal Amaçlı Transferler	10.921	4.547	1.711	62,4	17.179
Sosyal Amaçlı Transferler	5.447	5.686	5.914	4,0	17.047
Ekonomik/Mali Amaçlı Transferler	2.645	4.299	4.070	-5,3	11.014
Hane Halkına Yapılan Diğer Trans.	2.494	1.814	1.828	0,7	6.136
Mahalli İdarelere Verilen Paylar	23.371	16.354	26.927	64,7	66.652
Fonlara Verilen Paylar	7.652	4.383	7.535	71,9	19.569
Savunma Sanayi Destekleme Fonu	5.644	3.409	5.581	63,7	14.634
Sosyal Yardım. ve Dayan. Teşvik Fonu	2.008	974	1.954	100,7	4.935
Sermaye Giderleri	16.114	16.528	18.745	13,4	51.387
Borç Verme	9.510	4.244	6.511	53,4	20.265

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü Veri tabanı

Merkez Bankası'nın faiz indirimlerinin etkisiyle bütçenin faiz harcamaları ilk çeyrekteki 38 milyar TL'lik düzeyinden ikinci çeyrekte 33 milyar TL'ye indi. , Yüzde 14'e yakın gerileme yaşandı. Ancak harcamalar, 3. Çeyrekte yüzde 11'e yakın artışla 36,5 milyar TL'ye çıktı ve toplamı 107 milyar TL'yi buldu. Toplamda faiz ödemelerinin payı yükseliyor. 2017 yılına kadar 50-60 milyar lira bandında dalgalanan yıllık faiz ödemeleri, 2018 yılında yıllık olarak 74 milyar TL'ye, 2019 yılında da 100 milyar liraya yükselmişti.

Geride kalan 3 çeyreğin her birinde biri birine yakın faiz harcamaları gerçekleşti ve 9 ayın toplamı 107 milyar TL'yi buldu. Bu, 2019'un ilk 9 ayının faiz giderlerinin yüzde 32 üstünde bir faiz harcaması. 2020'de ilk 9 ayın vergi gelirlerinin yüzde 18,5'u faize harcanmış durumda. 2017'de bu oran yüzde 10'du.

Üçüncü çeyrekte de mal ve hizmet alım giderleri, personel giderleri ve cari transfer giderlerindeki artışlar, faiz dışı harcamalarda belirleyici olurken, SGK devlet primi giderleri görece düşük bir artış kaydetti.

Kamu yatırımlarını gösteren sermaye giderleri ve sermaye transferlerindeki küçük artışlar, kamunun yatırım kanalıyla büyümeye desteğinin, bir önceki yılın ilk 9 ayına göre belirgin ölçüde azaldığını gösteriyor.

Hızla büyüyen bütçe açığının finansmanının yanı sıra bütçe dışı borçlanmalardaki (Türkiye Varlık Fonu'na verilen borçlanma kağıtları gibi) artışın etkisiyle Türkiye gelecek yıllarda çok daha büyük bir faiz yüküyle karşıya kalabilecek.

Faiz hariç harcamaların yüzde 42,5'ünü oluşturan cari transferler, üçüncü çeyrekte 2. Çeyrek harcamalarını yüzde 7 aştı.

Pandemi koşullarının etkisiyle harcamalardan daha çok pay alması beklenen cari transferlerden Sosyal Güvenlik Kurumu'na ayrılan pay en büyük yeri 3. Çeyrekte de tuttu ve cari transferlerin yüzde 52'si SGK'ya aktarıldı. Bu kuruluşa hem "görev zararı" hem de finansman açığını kapamak üzere aktarılanlar, ilk 9 ayda 195,5 milyar TL ile cari transferlerden yüzde 52,5'ünü buldu. SGK'nın hem prim gelirlerinde azalma hem sağlık giderleri ve sosyal yardımlarındaki artışlar, cari transferlerin daha çok kısmının önümüzdeki aylarda da SGK'ya aktarılmasını gerektirecek.

Yerel yönetimler, cari transferlerden ilk çeyrekte yüzde 20 pay alırlarken ikinci çeyrekte bu pay yüzde 12.8'e kadar gerilemişti, ancak vergi gelirlerindeki artışa bağlı olarak 3. Çeyrekte yeniden cari transferlerde payı yüzde 20'ye çıktı. Yerel yönetimlere cari transferden ayrılan pay toplamı ilk 9 ayda cari transferlerin yüzde 18'ine yaklaştı.

Tarımsal destekler için ayrılan kaynaklar, ilk çeyrekte cari transferlerin yüzde 10'unu oluşturmuşken ikinci çeyrekte bu pay yüzde 3,6'ya kadar düştü. Ancak esas düşüş 3. Çeyrekte yaşandı ve tarıma sadece 1,7 milyar TL destek verildi. Bu, cari transferlerin yüzde 1,3'ü demek. İlk 9 ay dikkate alındığında tarıma sadece 17 milyar TL destek sağlandı ve tarımsal destek, ilk 9 ayın cari transferlerinin yüzde 4,6'sında kaldı.

Öte yandan, Savunma Sanayii Destekleme Fonu'na ilk çeyrekte cari transferlerin yüzde 5'i aktarılmıştı. İkinci çeyrekte pay yüzde 2,7'ye düştü ama 3. Çeyrekte yeniden artarak cari transferlerin yüzde 4,2'sini buldu. İlk 9 ayda Savunma Fonu'na aktarılanlar cari transferlerde yüzde 4 pay aldı.

Yoksullukla mücadelenin en önemli aracı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na da ilk çeyrekte cari transferlerden yüzde 2 pay ayrılmıştı. Pandemi şartlarında bile fona destek pek artmadı ve ilk 9 ayda 5 milyar TL'nin altında kaldı. Bu, 9 aylık cari transferlerden ancak yüzde 1,3 pay almak demek.

Cari transferlerden, ayrıntısı pek açıklanmayan, yeterince şeffaf olmayan "Hanehalkı ekonomik/mali" giderlere ilk 9 ayda aktarılanlar ise 11 milyar TL'yi bulurken yine detayı pek bilinmeyen "Hanehalkına yapılan diğer harcamalar"ın 9 aylık tutarı 6 milyar TL dolayında. Bu iki kalemin toplamı 2020 ilk 9 aylık toplamı 17 milyar TL'yi buldu ve cari transferlerden bu kalemler yüzde 4,6'ya yakın pay aldılar.

Mega proje denilen ve üstlenicilere belli ciro garantileri sağlayan Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) yatırımları için yapılan ödemelerin, örneğin köprü , otoyollar için Karayolları Genel Müdürlüğü bütçesinden yapılan garanti ödemelerinin "Hanehalkına yapılan transferler" adıyla yapıldığı, ama şeffaf bir biçimde detayının açıklanmadığı , bir eleştiri olarak sıkça dile getiriliyor. Sadece şehir hastaneleri için yapılan kira ve hizmet alımları, Bakanlık bütçesinin "fonksiyonel harcama" cetvelinden takip edilebiliyorken, bütçe yasasında yapılan değişiklikle bu bilgi de karartılmak isteniyor.

Borçlanma

Bütçe açığı ilk 9 ayda 141 milyar TL'yi bulurken Hazine'nin borçlanması, açığın çok üstünde gerçekleşti. İlk 9 ayda 241 milyar TL'nin üstünde borçlanan Hazine, 2019'un ilk 9 ayına göre borçlanmayı yüzde 112 artırdı.

2020 - 9 Ay Nakit Açığı ve Borçlanma (Milyon TL)

	1.Ç	2.Ç	3.Ç	2020 - ilk 9 Ay	2019 - ilk 9 Ay	Değişim
1. GELİRLER	261.056	202.250	277.089	740.396	667.376	10,9
2. GİDERLER	287.646	287.569	309.509	884.724	760.088	16,4
FAİZ DIŞI GİDERLER	256.155	255.855	275.408	787.418	680.836	15,7
FAİZ ÖDEMELERİ	31.491	31.714	34.102	97.307	79.253	22,8
3. FAİZ DIŞI DENGİ	4.902	-53.606	1.682	-47.022	-13.460	249,4
4. ÖZELLEŞTİRME ve FON GELİRLERİ	179	2.438	1.023	3.640	3.607	18,7
5. NAKİT DENGESİ (1+4-2)	-26.410	-82.881	-31.397	-140.688	-89.645	56,7
7. BORÇLANMA (NET)	63.306	99.292	78.602	241.200	113.601	112,3
DIŞ BORÇLANMA (NET)	22.475	-31.436	-2.202	-11.163	23.675	-147,2
İÇ BORÇLANMA (NET)	40.831	130.728	80.804	252.364	89.926	180,6
12. KASA/ BANKA (NET) (10 - 11)	-43.203	-20.530	-54.660	-118.393	-25.995	355,4

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

En yüksek borçlanmaya, faizler görece düşük iken ikinci çeyrekte giden Hazine, üçüncü çeyrekte de 79 milyar TL'ye yakın borçlandı.

Bütçe kanunuyla borçlanma yetkisi 140 milyar TL. Ancak , Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Cumhurbaşkanlığının ayrı ayrı yüzde 5'er artırma yetkisi var ve toplam 154 milyar TL'ye çıkabiliyor. Ancak borçlanma sınırını 309 milyar TL'ye yükseltmek için TBMM'den yasa çıkarma girişimi var. Bu yılın daha ilk 9 aylık döneminde net olarak 241,2 milyar liralık borçlanmaya gidilmiş olması, yetkinin yıl boyunca 309 milyar TL'ye çıkarılarak borçlanmanın artırılacağını gösteriyor.

Hazine, nakit açığının finansmanı için 23,8 milyar liralık kısmı dış borçlanma, 383 milyar liralık kısmı da iç borçlanma olmak üzere toplam 406,9 milyar liralık yeni borçlanmaya gitti.

Aynı dönemde yine 35 milyar liralık kısmı dış borçlar, 130,6 milyar liralık kısmı da iç borçlar için olmak üzere toplam 165,7 milyar liralık borç (anapara) ödedi.

Böylece Hazine bu dönemde net olarak 241,2 milyar liralık borçlanmaya gitti. 2021-2023 Orta Vadeli Planda 2020 yılı bütçe açığı tahmini 139 milyar liradan 239 milyar liraya çıkarılmıştı. Dolayısıyla Hazine'nin eylül ayı sonuna kadar yaptığı net borçlanma, bu açığın tümünü finanse edebiliyor. Buna rağmen iktidarın TBMM'den, 309 milyar liraya kadar yükselecek yeni bir borçlanma limiti elde etmek için yasa çıkarmaya hazırlanması, bütçe açığının 239 milyar liranın da oldukça üzerinde gerçekleşme olasılığını güçlendiriyor.

Net borçlanması nakit açığından fazla olan Hazine, fazla borçlanmanın 101,6 milyar liralık kısmını rezerv olarak biriktirdi. Çok yüksek faizle ve çok yüksek bir kur riski üstlenerek borçlanan Hazine'nin bu kadar yüksek bir rezerv biriktirmesi, iktidarın gelecek aylara ilişkin endişeleriyle ilgili.

KDV'ler ve ceza ödemeleri geciktiriliyor

2020 Eylül sonu itibariyle, merkezi bütçenin geçmiş yıllar dahil, tahakkuk etmiş 1.276 milyar TL milyar TL alacağı olmasına karşın, ilk 9 ayda bunun yüzde 56,3'ü tahsil edilebildi.

Tahsilatında güçlük yaşanan gelir türünü devletin faiz, ceza ve vergi alacakları oluştururken, tüketiciden tahsil edilen KDV'lerin Maliye'ye yatırılmasında da önemli gecikmeler yaşanıyor.

Toplam tahakkuk eden 372 milyar TL'lik yargı ve para cezalarının ancak yüzde 17,3'ü tahsil edilebilmiş durumda. Tahsili geciktirilen önemli bir vergi türü de dahilinde tüketiciden alınan ancak Maliye'ye yatırılması aksatılan KDV'ler. Devletin 149 milyar TL'lik KDV alacağına karşılık tahsilatı ilk 9 ayda yüzde 30'da kaldı.

2020 Eylül Sonu Gelirlerin Tahakkuku, Tahsilatı (Milyon TL, %)

	2020 Eylül			[3]	[2/3] %
	[1] Tahakkuk	[2] Tahsilat	[2/1] %	Bütçe Hedefi *	
Genel Bütçe Gelirleri	1.267.594	714.074	56,3	941.944	75,8
I- Vergi Gelirleri	822.848	578.729	70,3	784.602	73,8
Gelir, Kar ve Sermaye Kazanç. Üz. Al Ver.	280.863	188.498	67,1	271.514	69,4
Kurumlar Vergisi	109.219	78.605	72,0	89.393	87,9
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	24.907	15.203	61,0	18.619	81,7
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	335.079	212.808	63,5	263.970	80,6
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	148.998	44.173	29,6	57.805	76,4
Özel Tüketim Vergisi	159.523	142.836	89,5	175.175	81,5
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	20.055	19.666	98,1	24.982	78,7
Uluslararası Ticaret ve Mua. Al. Ver.	126.903	124.772	98,3	179.443	69,5
Harçlar	28.543	22.553	79,0	29.550	76,3
Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	1.820	4	0,2	6	64,7
II- Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	57.040	55.795	97,8	64.331	86,7
KİT ve Kamu Bankaları Gelirleri	46.988	46.988	100,0	52.174	90,1
III- Alınan Bağışlar ve Yrd. ile Özel Gelirler	8.598	8.580	99,8	11.043	77,7
IV- Faizler, Paylar ve Cezalar	372.729	64.588	17,3	67.461	95,7
V- Sermaye Gelirleri	5.493	5.493	100,0	13.594	40,4
VI- Alacaklardan Tahsilat	888	888	100,0	914	97,2

Mükelleflerin vergi, faiz ve cezaları geciktirmeleri, pandemi nedeniyle işlerin, gelirlerin önemli daralmalar yaşamasından olduğu kadar, bir vergi affı beklentisi ile de ilgili gibi görünüyor.

Son 4 yılda üç vergi, sosyal güvenlik primi ve ceza affı getirildi. Yurt dışında bulunan finansal servetini Türkiye'ye getirenleri vergiden, incelemeyen ve kaynağını açıklamadan muaf tutan üç yasa, bir de Cumhurbaşkanlığı kararı çıkarıldı. Yeni bir varlık ve vergi affı için ise hazırlıklar yapılıyor.

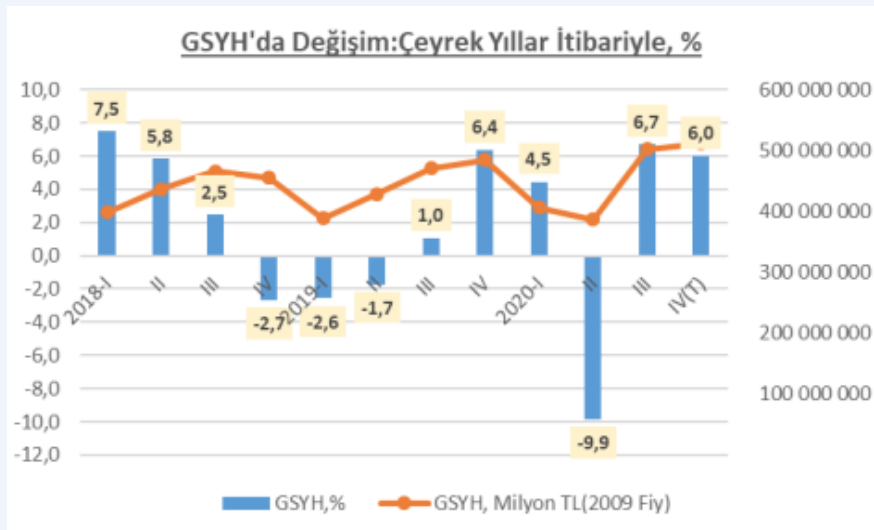
Devletin sık sık çıkardığı vergi afları, tahakkuk eden vergilerin tahsilatını geriletici bir etki yaratıyor, af beklentisi ile birçok mükellef vergilerini, yükümlülüklerini geciktirebiliyor. Bu da vergi gelirlerinde önemli firelere yol açıyor. Tahsilat gecikmeleri, zaten toplumsal kesimlerden güçleri oranında toplanmayan vergilerin yükünün toplumda dağılımının daha da adaletsizleşmesine neden oluyor.

Dördüncü Çeyrek ve 2020 Yıllık Merkezi Bütçe Sonuçları Üzerine

Türkiye ekonomisine ve kamu maliyesine 2020’de damgasını vuran, bekleneceği gibi Covid’19 pandemisi oldu. Özellikle yılın ikinci çeyreğini ağır biçimde etkileyen pandemi önlemleri, ekonomiyi ve kamu maliyesini de sert biçimde vurdu. İkinci çeyrekte(Mart-Mayıs) yaşanan yüzde 10 dolayındaki sert ulusal gelir (GSYH) gerilemesinin ardından, üçüncü çeyrekte ucuz ve bol kredi, döviz fiyatına baskı gibi geçici kaldıraçlarla ekonomi toparlandı ve bunun etkisi son çeyreğe de taşındı. Önemli kırılmalıkları beraberinde getirirse de yılın ikinci yarısında gerçekleşen toparlanma, ekonominin daha çok küçülmesini önlerken bütçe açığının büyümesini de frenledi.

Pandeminin ilk iki ayı olan Nisan ve Mayıs’ta kapanan, Haziran’da ise “normal”e açılan ekonomi, Haziran’daki canlanmaya rağmen, ikinci çeyreği yüzde 10’a yakın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) küçülmesi ile kapadı.

Ekonomide canlanma, ucuz ve bol kredi, bastırılmış döviz fiyatı ile zorlanarak üçüncü çeyreğe, yani Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında denendi. Bunun rüzgarı son çeyreğe yani Ekim-Aralık dönemine de belli ölçülerde taşındı. Ekonomi 3. Çeyrekte yüzde 6,7 oranında büyüme gösterirken son çeyrekte büyümenin yüzde 5-6 dolayında (Mart 2021’de açıklanacak) olması bekleniyor. Bu durumda, 2020’nin tamamında ekonomi yüzde 2’ye yakın bir büyüme gerçekleştirmiş olduğu tahmin ediliyor.

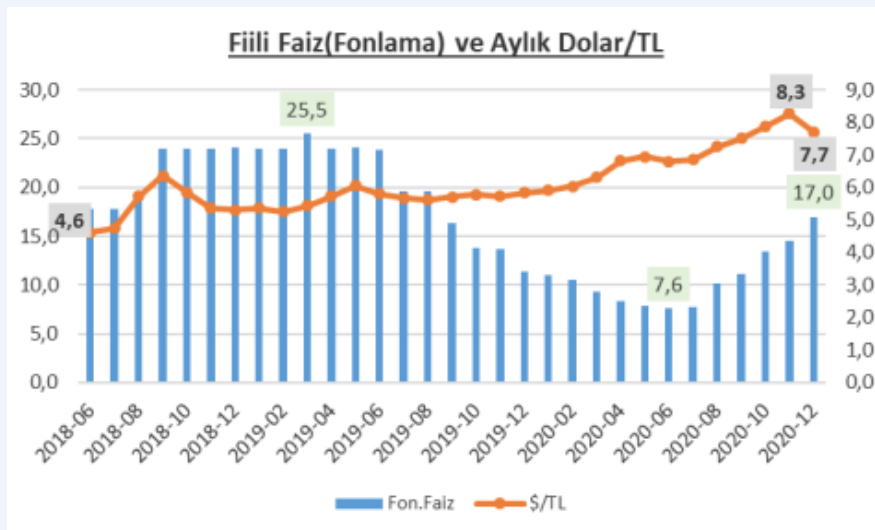
Kaynak : TÜİK veri tabanı. Son çeyrek tahmin

2020'nin ilk çeyreği, görece canlı ve yüzde 4,4 büyüme yaşanan bir mevsim oldu. Onu takip eden pandemi mevsimi kapanmaları getirdi ve ekonomi 2. Çeyrekte yüzde 10'a yakın daraldı. Üçüncü çeyrekte ise ısıtılan ekonomi yüzde 7'ye yakın büyüdü. Ekonomiyi soğutucu önlemlere, örneğin TL faizlerinin artırılmasına, kredi hacminin daraltılmasına rağmen son çeyrekte de ısınmanın devam ettiği ve yüzde 5-6 dolayında bir büyüme yaşandığı tahmin ediliyor.

Pandemi yılı 2020'de dünyanın merkez ülkelerinde ve birçok yükselen ülkede ekonomi daha çok daralır ve küçülürken Türkiye'de yüzde 2'ye yakın büyüme yaşanması dikkat çekicidir. Ama bunda zorlanmış faiz indirimlerinin ve döviz fiyatına bir dönem yapılan baskılanmanın rolü büyük oldu.

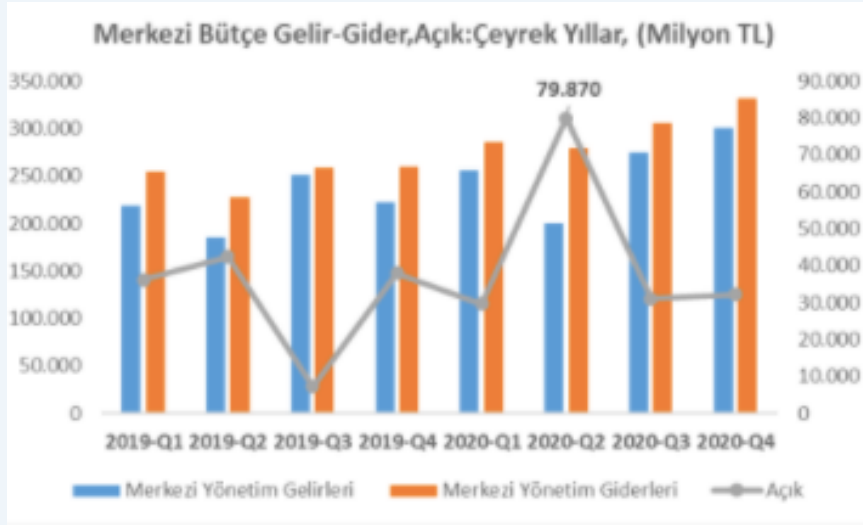
2018 ortalarında, icrasına yeni geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin verdiği güvensizliğin ve ABD ile yaşanan "Rahip Bronson krizi"nin etkisiyle dolar kuru çok sert yükseliş gösterdi. Dolar fiyatı 3 ay içinde 4,6 TL'den 7 TL'ye kadar çıkınca, TL faizlerini artırarak bu ateş düşürülmek istendi ve TL faizleri 2018 Eylül'ünde yüzde 25'in üstüne çıktı. Yüksek enflasyonun eşlik ettiği bu durum ekonomide bir kriz konjonktürünü de başlattı. 2019 ortalarında, faizleri yüksek enflasyona rağmen indirme eğilimi öne çıktı ve TL faizler indirilirken Merkez Bankası'ndan döviz rezervleri de kamu bankaları üstünden piyasada satıldı ve bu yolla 130 milyar dolarlık rezerv eritilerek döviz fiyatları da aşağı yönlü bastırıldı.

Bastırılmış faizler ve döviz fiyatı, 2020 ortalarından itibaren ekonomide hızlı bir ısınma, canlanma yarattı, bu durum yılın sonlarına kadar devam etti.

Kaynak:TCMB veri tabanı

Ekonomide, pandeminin ilk mevsimine denk gelen 2020 2.çeyrekte yüzde 10'a yakın daralma ve sonraki iki çeyrekteki büyüme, merkezi bütçe gelir ve giderleri ile açığını da etkiledi. Daralma çeyreğinde bütçe açıkları olağandışı boyutlara yaklaşık 80 milyar TL'ye varırken, sonraki çeyrelerde büyüme gelirlerde artışa yol açınca bütçe açıkları da gerileme gösterdi.

Kaynak: Muhasebat GM veri tabanı

Merkezi Bütçe Gelir-Gider ve Açıklar: 2019 - 2020 (Milyon TL)

Tarih	Merkezi Yönetim Gelirleri	Merkezi Yönetim Giderleri	Açık
2019 - Q1	218.283	254.443	36.160
2019 - Q2	184.701	227.124	42.423
2019 - Q3	250.824	258.059	7.235
2019 - Q4	221.989	259.863	37.875
2020 - Q1	255.749	285.330	29.581
2020 - Q2	199.662	279.532	79.870
2020 - Q3	274.010	305.151	31.141
2020 - Q4	300.072	332.224	32.152

Kaynak: Muhasebat GM Veri Tabanı

2020 Dördüncü Çeyrek Bütçe Açığı

Pandeminin ekonomiyi büyük ölçüde kapattığı Nisan ve Mayıs ile , ekonominin görece açıldığı Haziran aylarını içeren 2. Çeyrekte, merkezi bütçenin gelir, gider ve açığı da ekonomideki bu durumdan etkilenmişti. İç ve dış talebin sert düşüşler, buna bağlı olarak mal ve hizmet arzının da sert daralmalar gösterdiği 2. Çeyrekte GSYH'da daralma yüzde 10 dolayında gerçekleşti. Bu makro seyre paralel olarak ikinci çeyrekte bütçenin gelirleri ilk çeyreğe göre yüzde 22'ye yakın daralırken harcamalar yüzde 2 düştü ve bütçe açığı ilk çeyrekteki düzeyini yüzde 170 geçerek yaklaşık 80 milyar TL'ye ulaştı. Faiz harcamaları dışarıda tutulunca, faiz dışı açık 47 milyar TL olmuştu. İlk çeyrekte faiz dışı denge yaklaşık 9 milyar TL fazla vermişti.

Merkezi Bütçe Açığı, 2020 Çeyrek Yıllar (Milyon TL, %)

	1. Ç	2. Ç	3. Ç	4.Ç	2020 Yıllık	2Ç/1 Ç	3Ç/2 Ç	4Ç/3Ç
Harcamalar	285.330	279.532	305.151	332.223	1.202.236	-2	9,2	8,9
1-Faiz Hariç Harc.	247.082	246.523	268.584	306.085	1.068.274	-0,2	8,9	14
2-Faiz Harc.	38.248	33.009	36.567	26.138	133.962	-13,7	10,8	-28,5
Gelirler	255.749	199.662	274.010	300.071	1.029.492	-21,9	37,2	9,5
Bütçe Dengesi	-29.581	-79.870	-31.141	-32.152	-172.744	170	-61	3,2
Faiz Dışı Denge	8.667	-46.861	5.426	-6.013	-38.781	-641	-111,6	-210,8

Kaynak: Muhasebat GM veri tabanı

Ekonominin düşük faizli genişletilmiş kredi, yanı sıra bastırılmış döviz fiyatı ile canlandırılmaya çalışıldığı 3. Çeyrekte, gelirler, 2. Çeyreğe göre yüzde 37'nin üstünde artmıştı, 4 . çeyrekte de gelirler artmaya devam etti ve 3. Çeyrek gelirlerinin yüzde 9 üstüne çıktı. Ekonominin açıldığı ve kredilerle tüketimin teşvik edildiği 3. ve 4. Çeyrekte bu artış bekleniyordu ve gelir artışı ağırlıklı tüketimden, ithalattan alınan vergilerdeki artışlardan kaynaklandı.

Harcamalar ise 3. çeyrekte pandeminin başladığı 2. çeyreğe göre yüzde 9,2 artmıştı, 4. Çeyrekte harcamalarda artış 3. Çeyreğin yüzde 9 üstüne çıktı. Artış hem faiz harcamalarında hem faiz dışı harcamalarda eşite yakın tempoyla yaşandı. Sonuçta 3. Çeyrek bütçe açığı 31 milyar TL yi bulmuşken, 4. Çeyreğinki 32 milyar TL ile biraz daha yukarı çıktı ve 12 ayın açık toplamı 173 milyar TL'ye yaklaştı. 2019'un bütçe açığı ise yaklaşık 125 milyar TL idi ve bu, yüzde 38,5 açık artışı demek. Sert bir artış olduğu yeterince ortada.

Bütçe gelirlerini biraz daha mercek altına almak gerekirse, şunlar söylenebilir: Dördüncü çeyrekte merkezi bütçe gelirleri, 3. Çeyreğin üzerine çıkarak 300 milyar TL'yi aştı. Özellikle KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilerde artışların 3. Çeyrekte olduğu gibi 4. Çeyrekte de artışı dikkat çekti.

Merkezi Bütçe Gelirleri

	2020 1. Ç	2.Ç	3.Ç	4.Ç	2020	2019	Değ.%
Gelirler	255.749	199.662	274.010	300.072	1.029.493	875.280	17,6
1-Genel Bütçe Gelirleri	246.510	194.531	268.154	290.844	1.000.039	847.692	18
Vergi Gelirleri	176.100	159.848	242.781	254.333	833.062	673.860	23,6
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	44.617	7.708	3.470	3.615	59.410	93.718	-36,6
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	3.995	2.323	2.262	1.850	10.430	6.993	49,1
Faizler, Paylar ve Cezalar	20.841	21.695	17.174	28.724	88.434	64.488	37,1
Sermaye Gelirleri	672	2.652	2.169	2.041	7.534	7.107	6
Alacaklardan Tahsilat	286	305	297	281	1.169	1.525	-23,4
2-Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	5.996	3.551	4.423	7.722	21.692	20.925	3,7
3-Düzen. ve Denet. Kurumlarının Gelirleri	3.243	1.580	1.434	1.506	7.762	6.663	16,5

Kaynak: Muhasebat GM veri tabanı

Merkezi Bütçe harcamaları 4. Çeyrekte 3. Çeyrek harcamalarının üzerine çıkarak 332 milyar TL'yi aştı. Faiz harcamaları, faizlerin düşük seyrinin de etkisiyle 4. Çeyrekte 26 milyar TL'ye inerken faiz dışı harcamalar 306 milyar TL yi aştı. Mal ve hizmet alımları, ilk çeyreğe göre önemli bir artış gösterirken yatırım için ayrılan ödenekler de 41 milyar TL'ye çıktı ve cari transferler de 125 milyar TL'ye yaklaştı.

Merkezi Bütçe Harcamaları, Çeyrek Yıllar (Milyon TL)

	1. Ç	2. Ç	3. Ç	4.Ç	2020	2019	Değiş.%	2020 Bütçe Tahmini*	2020/ Bütçe Tahmin (%)
Harcamalar	285.330	279.532	305.151	332.224	1.202.236	1.000.027	20,2	1.095.461	109,7
1-Faiz Hariç Harcama	247.082	246.523	268.584	306.085	1.068.274	900.087	18,7	956.521	111,7
Personel Giderleri	75.814	70.131	74.503	67.321	287.769	249.892	15,2	282.488	101,9
Sosyal Güv.Kur. Devlet Primi	12.771	11.491	12.049	11.976	48.286	43.045	12,2	48.120	100,3
Mal ve Hizmet Alımları	18.342	17.245	19.428	41.383	96.399	84.363	14,3	75.550	127,6
Cari Transferler	113.736	125.393	134.129	124.731	497.989	400.316	24,4	451.122	110,4
Sermaye Giderleri	16.114	16.528	18.745	41.524	92.911	80.717	15,1	56.607	164,1
Sermaye Transferleri	794	1.492	3.219	9.665	15.171	16.316	-7	6.784	223,6
Borç Verme	9.510	4.244	6.511	9.485	29.750	25.438	16,9	27.087	109,8
2-Faiz Harcamaları	38.248	33.009	36.567	26.138	133.962	99.940	34	138.940	96,4

Kaynak: Muhasebat GM

Yılın tamamında harcamalar, başlangıç ödeneğini yüzde 10'a yakın aştı. Faiz harcamaları için yapılan tahmin, faizlerin bastırılması sonucu, gerçekleşenin 39 milyar TL altında kalırken personel ve cari transferlerde, başlangıç ödeneği önemli miktarlarda aşıldı.

2020 Merkezi Bütçe Açıkları

2020 Yılı bütçesi bir bütün olarak ya da yıllık olarak alındığında, yılın tamamında bütçe açıklarının, özellikle de faiz dışı açıkların dikkat çekici boyutta arttığı gözlenebilir. Ekonomik daralmanın derinleşmemesi için bütçe harcamalarının artırıldığı, ekonominin zoraki kredi kullanımı ile canlı tutulmaya çalışıldığı yılın ikinci yarısında, istenen belli ölçülerde gerçekleşse de kamu maliyesi büyük kırılmalıklar yüklendi.

Merkezi Yönetim Bütçe Kanunuyla bütçe harcamaları için 1.096 milyar TL ödenek verilmiş, bütçe gelirlerinin 956,6 milyar TL ve bütçe açığının yaklaşık 139 milyar TL olacağı tahmin edilmişti. Ama, beklendiği gibi olmadı. 2020 sonunda bütçe açığı 173 milyar TL'ye yaklaşırken, faiz dışı açık ise 38 milyar TL'nin üstüne çıktı.

Merkezi bütçe harcamaları 2019'a göre yüzde 20'nin üstünde artarken gelirlerdeki artış yüzde 17,6'da kaldı ve bütçe açığı da 2019'da yaklaşık 125 milyar TL iken 2020'de 173 milyar TL'ye yaklaştı ve yüzde 38 arttı. Devlet maliyesinin bel kemiğini oluşturan merkezi bütçede kara delik büyüdü.

Merkezi Yönetim Bütçesi : Gelir-Gider, Açık (Milyon TL)

	2019	2020	Değişim %	2020 Pay %
Harcamalar	1.000.027	1.202.236	20,2	100
1-Faiz Hariç Harcama	900.087	1.068.274	18,7	88,9
Personel Giderleri	249.892	287.769	15,2	23,9
Sosyal Güv. Kur. Devlet Primi	43.045	48.286	12,2	4,0
Mal ve Hizmet Alımları	84.363	96.399	14,3	8,0
Cari Transferler	400.316	497.989	24,4	41,4
Sermaye Giderleri	80.717	92.911	15,1	7,7
Sermaye Transferleri	16.316	15.171	-7,0	1,3
Borç Verme	25.438	29.750	16,9	2,5
2-Faiz Harcamaları	99.940	133.962	34,0	11,1
Gelirler	875.280	1.029.493	17,6	100
1-Genel Bütçe Gelirleri	847.692	1.000.039	18,0	97,1
Vergi Gelirleri	673.860	833.062	23,6	80,9
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	93.718	59.410	-36,6	5,8
Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	6.993	10.430	49,1	1,0
Faizler, Paylar ve Cezalar	64.488	88.434	37,1	8,6
Sermaye Gelirleri	7.107	7.534	6,0	0,7
Alacaklardan Tahsilat	1.525	1.169	-23,4	0,1
2-Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	20.925	21.692	3,7	2,1
3-Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	6.663	7.762	16,5	0,8
Bütçe Açığı	-124.747	-172.743	38	
Faiz Dışı Açık	-24.808	-38.781	56	

Kaynak: Muhasebat GM Veri tabanı

2020 yılı bütçesinde GSYH'ya oranla yüzde 2,9 olması öngörülen bütçe açığının yıl sonunda yüzde 3,5-4 dolayında gerçekleşmesi bekleniyor.

2020 yılında, merkezi yönetim bütçesi faiz dışı harcamaları bütçe ödeneğinin üzerine çıkarak 1.068 milyar TL'yi buldu ve GSYH'ya oranının yüzde 20 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin ediliyor.

2020 yılında personel harcamaları, başlangıç ödeneğini aşarak 288 milyar TL'yi buldu. Genel maaş artış oranı, toplu sözleşmede tespit edildiği üzere, Ocak ve Temmuz aylarında yüzde 4 olarak uygulandı, Ocak ayında ilave 1,49 ve Temmuz ayında ilave 1,75 puan enflasyon farkı verildi. Bununla birlikte, başta sağlık personeli olmak üzere ilave istihdam kararları personel giderlerinde yaşanan artışta etkili oldu.

2020 yılı bütçesinde 451,1 milyar TL olarak programlanan cari transferler yıl sonunda 500 milyar TL'ye yaklaştı. Söz konusu artıştaki en yüksek payı sağlık, emeklilik ve sosyal yardım için SGK'ya yapılan transferler oluşturdu.

Kamu yatırımlarını ifade eden "Sermaye giderleri" yıl sonunda başlangıç ödeneğinin üzerine çıkarak 93 milyar TL oldu.

Borç verme kaleminin 2020 yılı bütçesinde belirlenen tutarın 2,8 milyar TL üzerinde 30 milyar TL oldu. Söz konusu artışta, demiryolu ulaştırması alanında hizmet gören kamu sermayeli şirketlere yapılan sermaye katkıları etkili oldu. Bu çerçevede, TCDD'ye 3,8 milyar TL, TÜRASAŞ'a 0,7 milyar TL ilave ödenek aktarıldı.

Faizlerin özellikle yılın ikinci yarısında düşürülmesi ile kamunun faiz giderleri 2020 yılı bütçesinde belirlenen tutarın 1,5 milyar TL altında, 134 milyar TL olarak gerçekleşti. Yine de faiz giderlerindeki artışın yüzde 34'ü bulması dikkat çekicidir.

2020 Bütçe Gelirleri

2020 yılında, bütçe gelirleri 1 trilyon 29 milyar TL dolayında gerçekleşti. Gelirler 2019 gelirlerine göre yüzde 17,6 arttı. Yüzde 12 dolayındaki tüketici enflasyonu düşünüldüğünde, gelirlerde küçük de olsa bir reel artıştan söz edilebilir. Gelirlerin gövdesini oluşturan vergi performansında, pandemi nedeniyle alınan birçok karar etkili oldu.

Salgının ekonomik ve sosyal alanda olumsuz etkileriyle mücadele kapsamında; 2019 yılına ilişkin Nisan ayının son gününe kadar verilmesi gereken kurumlar vergisi beyannamelerinin verilme ve ödeme süreleri 1 Haziran 2020 tarihine kadar uzatıldı. Öte yandan, salgından ciddi şekilde etkilenen sektörlerde faaliyet gösteren mükellefler ile gelir vergisi mükellefi olan yaklaşık 1,9 milyon vatandaşın tamamı için mücbir sebep halinin varlığı kabul edilerek muhtasar ve katma değer vergisi beyannamelerinin ödeme süreleri 6 ay süreyle uzatıldı.

Dolaylı vergiler, yani KDV, ÖTV gibi vergiler, 2020 vergi gelirlerinde başat yerini korudu. Dâhilde alınan KDV tahsilatı, 2020 yılı bütçe tahmininin 13 milyar TL üzerine çıkarak 71,5 milyar TL seviyesinde gerçekleşti. Söz konusu artış, hayata geçirilen vergi indirimlerine karşın, temel olarak KDV iadelerindeki yavaşlama ile yılın ikinci yarısından itibaren ekonomik faaliyette yaşanan toparlanmadan kaynaklandı.

2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Bin TL)

	Toplam	Bütçe Hedefi(*)	Fark
Merkezi Yönetim Gelirleri	1.029.493.304	956.587.613	72.905.691
Genel Bütçe Gelirleri	1.000.038.914	936.635.045	63.403.869
I - Vergi Gelirleri	833.062.294	784.601.816	48.460.478
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	263.861.661	271.513.921	-7.652.260
a) Gelir Vergisi	158.814.288	182.120.509	-23.306.221
b) Kurumlar Vergisi	105.047.373	89.393.412	15.653.961
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	17.277.015	18.619.197	-1.342.182
a) Veraset ve İntikal Vergisi	1.298.073	1.215.799	82.274
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	15.978.942	17.403.398	-1.424.456
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	314.895.012	263.969.991	50.925.021
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	71.541.597	57.804.672	13.736.925
b) Özel Tüketim Vergisi	207.283.154	175.174.787	32.108.367
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	27.067.541	24.982.290	2.085.251
d) Şans Oyunları Vergisi	3.463.727	1.876.194	1.587.533
e) Özel İletişim Vergisi	4.488.226	4.132.048	356.178
f) Dijital Hizmet Vergisi	1.060.932		1.060.932
4. Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Vergiler	185.410.510	179.442.692	5.967.818
5. Damga Vergisi	20.961.323	21.500.053	-538.730
6. Harçlar	30.652.753	29.550.219	1.102.534
7. Başka Yerde Sınırlandırılmayan Diğer Vergiler	4.020	5.743	-1.723
II - Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	59.409.995	64.330.972	-4.920.977
III - Alınan Bağışlar ve Yardımlar ile Özel Gelirler	10.430.055	11.042.648	-612.593
IV - Faizler, Paylar ve Cezalar	88.434.090	62.152.069	26.282.021
V - Sermaye Gelirleri	7.533.512	13.593.677	-6.060.165
VI - Alacaklardan Tahsilat	1.168.968	913.863	255.105
Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	21.692.000	12.464.193	9.227.807
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Gelirleri	7.762.390	7.488.375	274.015

Kaynak: Muhasebat GM

2020 yılı Ocak ayında mobilya ürünlerinde yüzde 18 olarak uygulanan KDV oranı kalıcı olarak yüzde 8'e düşürüldü. Salgından en çok etkilenen sektörlerden olan hava yolu ile yolcu taşımacılığı hizmetlerinde Nisan-Haziran dönemi için 3 ay süreyle KDV oranları yüzde 18'den yüzde 1'e indirildi. Yine eğitim ve öğretim hizmetlerinde 1 Eylül 2020 ila 30 Haziran 2021 tarihleri arasında uygulanmak üzere KDV oranı yüzde 8'den yüzde 1'e indirildi.

Ağustos-Aralık döneminde geçerli olmak üzere, salgının olumsuz olarak etkilediği turizm hizmetlerinde KDV oranları (konaklama ve genel orana tabi yeme-içme hizmetleri dahil) yüzde 8'den yüzde 1'e çekildi, işyeri kiralamaları ile eğlence, bakım onarım ve diğer birçok sektörde yüzde 18 olarak uygulanan KDV oranı ise yüzde 8'e indirildi.

2020 yılında petrol ve doğal gaz ürünlerinden elde edilen ÖTV tahsilatının, bütçe tahmininin 3,6 milyar TL üzerine çıkarak 69 milyar TL oldu.

Pandemi şartlarında kamu taşıtlarından sakınarak özel araç sahibi olma eğilimi arttı ve otomobil satışlarında adeta patlama yaşandı. 2020 yılında, motorlu araç satışlarına ilişkin ÖTV tahsilatının bütçe hedefi, 28 milyar TL üzerine çıkarak 46,6 milyar TL olarak gerçekleşti. Söz konusu artışta, vergi matrahlarında oluşan yükselme yanında düşen kredi faizlerinin de etkisiyle taşıt satışlarında yaşanan artış belirleyici oldu. Motorlu taşıtlar vergisi tahsilatı ise bütçe hedefinin 1,5 milyar TL altında kalarak 16 milyar TL olarak gerçekleşti. Söz konusu gelişmede vergi tutarlarının tespitinde esas alınacak yeniden değerlendirme oranının yüzde 12 seviyesinde belirlenmesi etkili oldu.

2020 yılında tütün mamullerinden elde edilen ÖTV tahsilatı, tüketimin başlangıç tahminlerinin bir miktar altında kalması nedeniyle, bütçe tahmininin 3 milyar TL altında kalarak 61,8 milyar TL olarak gerçekleşti.

2020 yılında, alkollü içkiler ve kolalı gazozlardan elde edilen ÖTV tahsilatı, bütçe hedefinin 0,6 milyar TL altına düşerek 16,5 milyar TL olarak gerçekleşti.

2020 yılında banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) tahsilatının, kambiyo işlemlerinde geçerli BSMV oranının belirli bir süre yüzde 1'e yükselmesi sonucunda, bütçe hedefinin 2 milyar TL üzerine çıkarak 27 milyar TL seviyesinde gerçekleşti. Özel iletişim vergisi tahsilatı ise bütçe hedefinin 0,4 milyar TL üzerine çıkarak 4,5 milyar TL olarak gerçekleşti.

2020 yılında, ithalde alınan KDV tahsilatı, bütçe tahmininin 1,2 milyar TL üstünde, 159,2 milyar TL oldu. Gümrük vergisi tahsilatı ise, bütçe hedefinin 5 milyar TL üzerine çıktı 25,46 milyar TL oldu.

2020 yılında, salgının ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için devreye alınan tedbir ve teşvikler kapsamında kredi faizlerindeki düşüğe bağlı olarak konut satışlarının artması nedeniyle, harç gelirlerinin bütçe hedefinin 1 milyar TL üzerinde 30,6 milyar TL buldu. Damga vergisi tahsilatı ise bütçe hedefinin 0,5 milyar TL altında kalarak 21 milyar TL olarak gerçekleşti.

2020 yılında vergi dışı gelirleri, bütçe hedefinin 15 milyar TL üzerine çıkarak 167 milyar TL oldu Söz konusu artışta; faiz gelirlerine ve para cezalarına ilişkin tahsilattaki artış etkili oldu.

Açıkta Tırmanış

Merkezi bütçe gelirlerinin yüzde 17.6 artışla 1 trilyon 29 milyar TL'yi bulmasına karşılık harcamaların 1,1 trilyon TL'yi geçmesiyle 172,7 milyar TL bütçe açığı verildi. Bu, 2019'da 124,7 milyar TL idi. Yani açık 1 yılda 48 milyar TL, oran olarak da yüzde 38'in üzerinde arttı.

Harcamalarda, cari transferler, özellikle SGK'ye yapılan transferler, faiz ödemelerinde artışlar ve personel giderleri etkili oldu. Gelirler ayağında ise özellikle tüketimden alınan dolaylı vergiler ve Merkez Bankası'ndan temettü gelirleri etkili oldu.

2020 sonunda verilen 173 milyar TL'ye yakın açık, genel devlet açıklarının dörtte üçüne yakın.

2020 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (Milyon TL)

	2019	2020	Değ. %	Fark
Harcamalar	1.000.027	1.202.236	%20,2	202.210
1- Faiz Hariç Harcama	900.087	1.068.274	%18,7	168.187
Personel Giderleri	249.892	287.769	%15,2	37.877
Sosyal Güv.Kur. Devlet Primi	43.045	48.286	%12,2	5.240
Mal ve Hizmet Alımları	84.363	96.399	%14,3	12.036
Cari Transferler	400.316	497.989	%24,4	97.674
Sermaye Giderleri	80.717	92.911	%15,1	12.194
Sermaye Transferleri	16.316	15.171	%-7,0	-1.146
Borç Verme	25.438	29.750	%16,9	4.312
2-Faiz Harcamaları	99.940	133.962	%34,0	34.023
Gelirler	875.280	1.029.493	%17,6	154.214
1-Genel Bütçe Gelirleri	847.692	1.000.039	%18,0	152.347
Vergi Gelirleri	673.860	833.062	%23,6	159.203
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	93.718	59.410	%-36,6	-34.308
Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	6.993	10.430	% 49,1	3.437
Faizler, Paylar ve Cezalar	64.488	88.434	% 37,1	23.946
Sermaye Gelirleri	7.107	7.534	%6,0	426
Alacaklardan Tahsilat	1.525	1.169	%-23,4	-356
2-Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	20.925	21.692	%3,7	767
3-Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	6.663	7.762	%16,5	1.100
Bütçe Dengesi		-124.747	%38,5	-47.996
		-172.743		
Faiz Dışı Denge		-24.808	%56,3	-13.973
		-38.781		

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü Veri tabanı

Yerel Yönetim Açıkları

Devletin kara deliklerinden birini de yerel yönetimler oluşturuyor.

Yerel yönetimler ya da resmi deyimle, “Mahalli idareler” dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyelerine bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsıyor.

2019’da mahalli idare gelirleri, vergi gelirleri ve faktör gelirlerindeki reel düzeyde gerilemekle birlikte, nominal olarak yüzde 4,4 oranında arttı ve 120,8 milyar TL olarak gerçekleşmişti. Mahalli idare harcamaları ise, yerel seçimler öncesi dönemde hızla artan açıklar sonrası ortaya çıkan yüksek finansman ihtiyacı ve gelirlerdeki reel azalmaya bağlı olarak GSYH’nın yüzde 3,01’i seviyesindeydi. Mahalli idare harcamalarının gerilemesinde en önemli pay, yerel seçimler öncesi dönemde tarihi yüksek seviyelere ulaşan yatırım harcamalarına aittir. Buna bağlı olarak, yatırım harcamaları 2019 yılında bir önceki yıla göre nominal düzeyde yüzde 31,3 gerileyerek mahalli idarelerde mali dengelenmenin ana unsuru oldu. Böylece, 2018 yılında GSYH’nın yüzde 0,58’i düzeyinde olan mahalli idareler bütçe açığı, 2019 yılında GSYH’nın yüzde 0,22’sinde tutuldu.

Mahalli İdarelerin Açıkları (Milyon TL)

	2017	2018	2019	2020 (T)
GELİRLER	115.685	120.779	139.940	163.553
1. Vergiler	86.464	91.994	110.222	127.884
2. Vergi Dışı Nom. Gelir	10.906	13.560	14.769	17.361
3. Faktör Gelirleri (Net)	18.315	15.225	14.948	18.308
GELİRLER/GSYH, %	3,08	2,8	2,88	2,9
HARCAMALAR	137.442	130.077	149.913	173.814
1. Cari Giderler	75.084	80.354	91.987	105.599
2. Yatırım Harcamaları	55.845	38.357	43.326	51.743
3. Cari Transferler	8.770	12.336	14.015	16.167
4. Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-6.096	-4.456	-4.238	-5.314
5. Sermaye Transferi (Net)	3,840	3,487	4,823	5,620
HARCAMALAR/ GSYH %	3,66	3,01	3,09	3,08
AÇIKLAR	-21.758	-9.298	-9.973	-10.261

Kaynak: Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Strateji ve Bütçe Başkanlığı

2020 yılında, mahalli idare gelirlerinin, vergi gelirlerindeki sınırlı reel artışının da katkısıyla GSYH'ya oranla yüzde 2,88 seviyesinde gerçekleşeceği, mahalli idare harcamalarının ise devam eden finansman ihtiyacına bağlı olarak GSYH'nın yüzde 3,09'u seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmişti.

2020 yılında mahalli idarelerin 10,2 milyar TL açık vermesi bekleniyordu.

Sosyal Güvenlik Kurumu Açıkları

Devletin sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları da büyüyor ve 5 kara delikten birini oluşturuyor. Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve İşsizlik Sigortası Fonu (İSF) yer alıyor .

2020 yılında bir önceki yıla göre temelde prim gelirlerindeki düşüş nedeniyle SGK'nın toplam gelirlerinde önemli bir azalma bekleniyor. Buna karşılık , sigorta ödemeleri ve sağlık giderlerindeki artış nedeniyle SGK'nın toplam giderleri önemli artışlar gösterdi. Sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik merkezi bütçeden yapılan transferler bir önceki yıla göre hızla yükseldi.

2020 yılında bütçeden SGK'ye faturalı ödemeler, ek karşılıklar, devlet katkısı, emeklilere yapılan ek ödeme, prim teşviklerinden kaynaklanan transferler ile prim ödeme gücü olmayanların GSS primleri dâhil olmak üzere 249,2 milyar TL transfer yapılması öngörüldü.

İşçi, esnaf ve çiftçi emekli aylıkları, 2020 yılı Ocak ayında yüzde 6,5; Temmuz ayında ise yüzde 5,75 oranında artırıldı. Memur maaşları ve memur emekli aylıklarında ise, 2020 yılı Ocak ayında yüzde 5,49; Temmuz ayında yüzde 5,75 oranında artış sağlandı.

Sosyal güvenlik prim gelirlerini etkileyen en temel parametrelerden biri olan asgari ücret, yılın tamamında geçerli olmak üzere 2020 yılı Ocak ayında yüzde 15 oranında artışla brüt 2.943 TL'ye yükseltilmişti.

Sosyal Güvenlik Sistemi (Milyon TL)

				Ocak-Eylül	
	2017	2018	2019	2019	2020
Toplam Gelirler	288.560	369.211	424.228	312.876	338.413
Prim Gelirleri	203.145	246.153	290.197	207.329	223.223
SGK'ya Bütçeden Yapılan Transferler	128.183	150.530	196.798	158.082	197.941
Toplam Giderler	312.735	384.962	464.173	350.073	402.255
Finansman Açığı	24.175	15.751	39.945	39.968	70.180
Aktif Sigortalı Sayısı (4a,4b, 4c)	22.280.463	22.072.840	22.000.964	22.071.428	23.068.886
Pasif Sigortalı Sayısı (Aylık Alanlar, 4a, 4b,4c, Kişi)	12.154.140	12.613.151	12.977.719	12.896.048	13.216.287
SGK İşyeri Sayısı (Kamu +Özel; Geçici-Sürekli	1.874.682	1.879.771	1.891.512	1.862.812	1.929.880
Sigortalı Nüfus Oranı	87,07	85,60	85,03	85,42	86,77
Genel Sağlık Sigortasını Kendileri Ödeyenler (Kişi)	1.889.260	2.322.684	2.393.087	2.511.169	2.433.997
Genel Sağlık Sigorta Primleri Devletçe Ödeyenler (Kişi)	7.936.009	8.262.402	9.080.521	8.756.855	7.805.073

Kaynak : SGK

Prim teşvikleri kapsamında merkezi yönetim bütçesinden SGK'ye 2019 yılında 22,3 milyar TL transfer yapılmıştı. 2020 yılında da 22,9 milyar TL transfer yapılması bekleniyor.

2019'da SGK ilaç ve tedavi harcamaları, sırasıyla 39,6 milyar TL ve 69,5 milyar TL'ye ulaşmıştı. 2020 yılında ise, söz konusu harcamaların sırasıyla 47,4 milyar TL ve 87,3 milyar TL olarak gerçekleşmesi bekleniyordu.

SGK'ye bütçeden yapılan transferler 2020 Kasım sonunda 402 milyar TL'yi geçti. SGK, bütçe kaynaklarını giderek daha çok kullanırken, kendi kara deliğinin yanı sıra merkezi bütçenin kara deliğini de derinleştiriyor.

İşsizlik Sigortası Fonu'nda Erime

Bir diğer sosyal güvenlik kurumu İşsizlik Sigortası Fonu'nun da varlıkları hızla eriyor. Pandemi yılında merkezi bütçeden sosyal yardımlar 6 milyon aileye biner TL olarak açıklandı ve sosyal yardım esas olarak İşsizlik Sigortası Fonu'ndan (İSF) gitti. Böyle olunca, Fon'un varlıklarında da önemli bir erime oldu.

İşsizlik Sigortası Fonu Durumu (Bin TL)

	2018	2019	2020
TOPLAM GELİR	34.628.529	40.365.368	38.270.443
İşçi ve İşveren Primi (% 1 işçi, % 2 işveren)	13.877.888	16.547.023	16.225.243
Devlet Katkısı	4.625.963	5.515.674	5.408.411
Faiz Gelirleri	15.108.359	16.832.038	15.749.723
Diğer Gelirler	1.016.320	1.470.633	887.066
TOPLAM GİDER	23.705.145	36.467.481	66.599.185
İşsizlik Ödeneği	5.865.518	10.006.403	8.384.775
Kısa Çalışma Ödeneği	843	192.432	27.395.624
Nakdi Ücret Desteği	-	-	6.536.049
Yarım Çalışma Ödeneği	24.811	30.724	27.448
Ücret Garantisi Fonu Ödemesi	81.027	156.954	48.665
Aktif İşgücü Programları	4.904.236	6.579.273	2.955.297
İşbaşı Eğitim Programları	1.851.971	3.039.028	2.690.180
Teşvik ve Destek Ödemeleri	10.709.430	16.058.120	18.088.597
Diğer Giderler	267.308	404.546	472.548
MENKUL KIYMET VE NAKİT FON VARLIĞI	127.643.906	131.541.793	103.213.050

Kaynak : İŞKUR

İSF'nin 2019'da 40 milyar TL dolayında olan gelirleri 2020 yılında 38 milyar TL dolayına düştü. Buna karşılık giderleri aynı dönemde 36,5 milyar TL'den 66,5 milyar TL'ye çıktı. Bu durum Fon varlığının da bir yılda 133 milyar TL'den 103 milyar TL'ye kadar erimesine neden oldu. 2020'de 66 milyar TL'lik Fon harcamalarından 42 milyar TL işçiler için ödenirken 24 milyar TL de işverenler için kullanıldı.

17/04/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7244 sayılı Kanunla, İş Kanunu kapsamında olup olmadığına bakılmaksızın bazı özel haller dışında üç ay süreyle fesih yasağı getirildi. 28/07/2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7252 sayılı Kanunla Cumhurbaşkanına fesih yasağı ve ücretsiz izin döneminde nakdi ücret desteği uygulamasını 30/06/2021 tarihine kadar uzatma yetkisi verildi. Fesih yasağının uygulanma süresi iki kez daha uzatıldı.

17/04/2020 tarihli ve Resmi Gazete'de yayımlanan 7244 sayılı Kanunla birlikte işveren tarafından ücretsiz izne ayrılan ve kısa çalışma ödeneği ile işsizlik ödeneğinden yararlanamayan işçilere, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan yaşlılık aylığı almamak kaydıyla ücretsiz izinde buldukları veya işsiz kaldıkları süre kadar İşsizlik Sigortası Fonundan günlük 39,24 TL nakdi ücret desteği verilmesi kararlaştırıldı. Fon'dan 2020 boyunca 6 milyar TL nakdi ücret olarak ödendi. 27 milyar TL ise Kısmi Çalışma Ödeneği alanlara ödendi.

Fon'dan 2020'de yapılan 66 milyar TL lik harcama ile İSF'un varlıkları 30 milyar TL'den fazla erimeye uğradı.

KİT Açıkları

Kamunun mal ve hizmet üretimindeki payının azaltılması yönünde izlenen piyasacı, özelleştirmeci, anti-kamucu politikalar sonucu yıllar itibarıyla KİT'lerin ülke ekonomisi içerisindeki payı azaldı. 2000 yılında KİT'lerin ürettiği katma değer GSYH'ya oranı yüzde 3,5 seviyesindeyken 2020 yılı sonunda bu oranın yüzde 0,7 'ye indi. Buna paralel olarak, KİT yatırımlarının toplam kamu ve özel sektör yatırımları içerisindeki payının da 2000 yılındaki yüzde 5,8 seviyesinden 2020 yılında yüzde 2,1'e gerilediği tahmin ediliyor. Aynı dönemde 435 bin olan KİT'lerin yıllık ortalama personel sayısı, 106 bine düştü.

KİT varlığı bu kadar azaltılmasına karşılık, eldeki KİT'ler yine de efektif biçimde işletilemedi KİT'ler kara delik olmayı 2000'li yıllarda da sürdürdüler.

233 Sayılı KHK'ye Tabi İşletmecilerin KİT Finansman Dengesi (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2019	2020 (T)
A. GELİRLER	205.998	195.974
I. İşletme Gelirleri	176.253	167.085
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	9.665	11.171
III. Bütçe ve Fonlar	20.080	17.719
B. GİDERLER	213.287	197.666
I. İşletme Giderleri	177.988	167.737
II. Yatırım Harcamaları	20.559	25.866
III. Stok Artışı	7.954	-2.288
IV. Sabit Kıymet Artışı	-828	-91
V. Dolaysız Vergiler	3.064	3.127
VI. Temettü Ödemeleri	2.637	1.579
VII. Diğer Giderler	1.912	1.734
C. GELİR-GİDER FARKI	-7.289	-1.691

Kaynak : 2021 Programı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

2020 yılı Ekim ayı itibarıyla 233 sayılı KHK kapsamında faaliyet gösteren KİT sayısı 19'du. Bu kuruluşlara ilaveten özelleştirme programında bulunan ve yüzde 50'den fazla kamu payı olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ) A.Ş., TÜRKŞEKER A.Ş. ve Sümer Holding A.Ş. KİT dengesi kapsamında izleniyor.

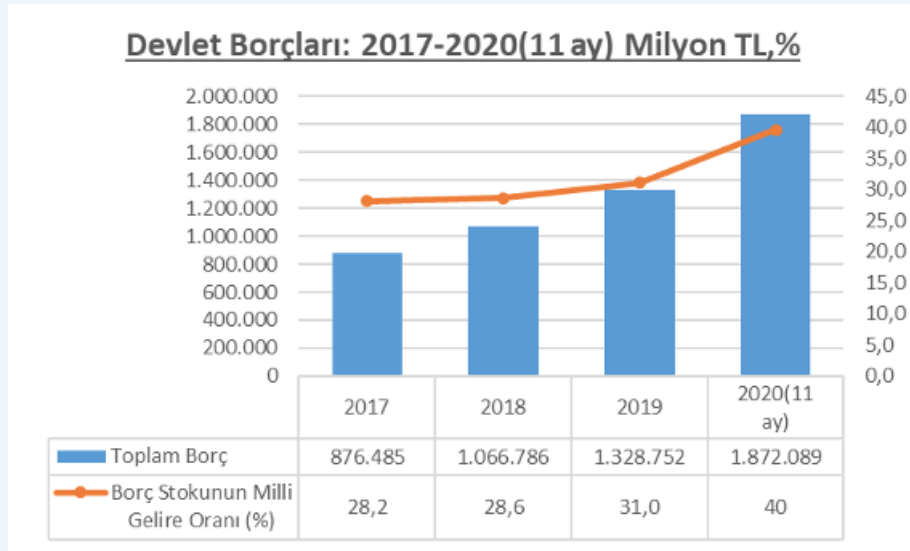
KİT'ler ve özelleştirme portföyünde izlenen kuruluşlar, 2019 yılında GSYH'nın yüzde 0,21'i oranında finansman açığı verdiler. 2020 yılında ise bu kuruluşların GSYH'nın yüzde 0,06'sı oranında finansman açığı vermesinin beklendiği belirtilmişti.

Bu kuruluşlara 2020 yılında 15,5 milyar TL sermaye transferi, 1,9 milyar TL görevlendirme bedeli ve 0,9 milyar TL kamu hizmeti yükümlülüğü ödemesi yapılması öngörülmüştü. Kuruluşlardan Hazineye 2020 yılında 1,2 milyar TL hasılat payı ve 1,6 milyar TL temettü ödemesi yapılması tahmin edilmişti. Aynı dönemde yatırım harcamalarının 26 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edildi.

Devlet Borçlarında Tırmanış

Merkezi bütçede ve diğer bütçelerdeki açığın büyümesi ile devletin iç ve dış kaynaklardan borçlanma ihtiyacı da arttı ve sonuçta devletin borç stoku yeniden büyümeye başladı. Yapılan borçlanmalar için ödenen faizler de de çok hızlı bir artış var.

Toplam devlet borçları, 2018'de 1,1 trilyona yakın iken 2019'da 1,3 trilyon TL'yi geçti ve 2020'nin 11. ayında 1,9 trilyon TL'yi buldu.

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Veri tabanı

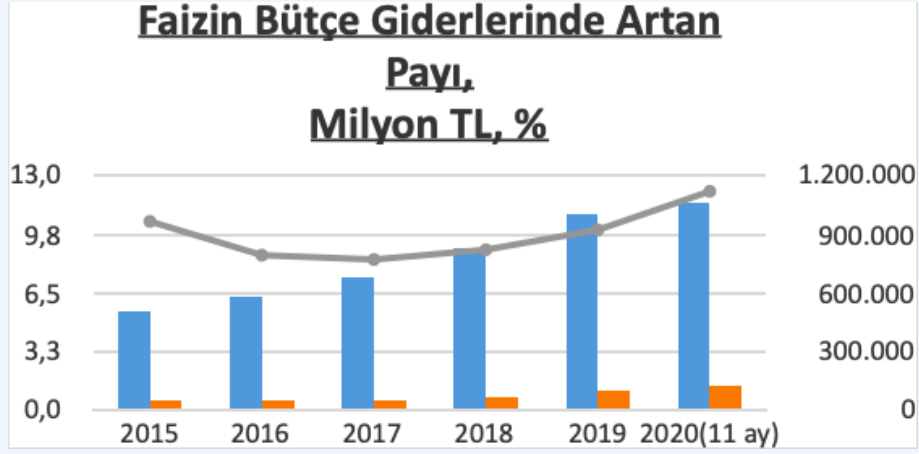
Özellikle 2020'de borç stokunda yüzde 41'e varan artış olması dikkat çekici ve alarm verici. Bu hızlı borçlanma ile birlikte devletin borç stokunun GSYH'ya oranı da yüzde 40'a tırmandı. Bu oran 2017'de yüzde 28, 2018'de yüzde 29'a yakındı ve 2019'da yüzde 31'den ibaretti.

DEVLETİN BORÇLARI (Milyon TL)

	2017	2018	2019	2020 (11 ay)
Toplam Borç	876.485	1.066.786	1.328.752	1.872.089
Toplam Borcun Önceki Yıl Sonuna Göre Değişimi (%)	15,3	21,7	24,6	41
Borç Stokunun Milli Gelire Oranı (%)	28,2	28,6	31,0	40
İç Borç (Anapara)	535.448	586.142	755.052	1.075.011
İç Borcun Toplam Faiz Yükü	309.668	456.743	426.040	544.544
Dış Borç (Anapara)	341.038	480.644	573.700	797.078
Dış Borç (Milyon Dolar) Anapara	90.241	91.245	96.392	102.023
Dış Borcun Toplam Faiz Yükü (Milyon Dolar)	46.587	46.294	46.543	45.580
TL Cinsinden Borç	535.059	580.277	668.538	792.824
Döviz Cinsinden Borcun TL Karşılığı	341.435	486.838	660.297	1.079.265
Döviz Cinsinden Borcun Stok İçerisindeki Payı (%)	38,95	45,64	49,69	57,65
İç Borç İçerisindeki Döviz Borcunun Payı (%)	0,07	1,06	11,47	26,25
Hazinenin Bütçeden Ödediği Toplam Faiz	56.712	73.961	99.940	129.073
Bir önceki yıla göre değişim (%)	12,9	30,4	35,1	35
Bütçeden Ödenen İç Borç Faizi	42.160	54.542	75.724	98.544
Bütçeden Ödenen Dış Borç Faizi	14.552	19.419	24.216	30.529

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Veri Tabanı

2020'nin Kasım sonunda 1,9 trilyon TL'ye yaklaşan devlet borçlarının yüzde 58'e yakınıni iç borçlar oluşturuyor ve 1,1 trilyon TL'ye yakın iç borçların yarısından çoğu da faiz yükünden oluşuyor. Devletin dış borçları 102 milyar doları aştı, TL karşılığı da 800 milyar TL'ye yaklaşmış durumda. Dış borç yükünün yarısına yakını faiz yükünden oluşuyor. Devletin borçlarının yüzde 58'e yakını döviz cinsinden yapılmış borçlanma ile oluştu. Hem dışarıdan borç alındı hem de içeriden döviz üstünden borçlandı. Böylece borç stokunun yüzde 58'i dövizle yapılmış borçlanmadan oluştu. İç borçların yüzde 26,2'si döviz üstünden yapılan borçlanma ile gerçekleşti. Devlet borçlarının hızlı artışı, stokun önemli bir kısmının döviz üstünden gerçekleşmesi ve kur artışlarına duyarlılığı, riskleri artırıyor. Borçlar için ödenen faizler de kamu kaynaklarından önemli tutarları götürüyor.

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı veri tabanı

2019'da yaklaşık 100 milyar TL'yi bulan devletin faiz ödemeleri 2020'nin 11 ayında 129 milyar TL'yi geçti. Bu, bir yılda yüzde 35 artış demek. Merkezi bütçeden ödenen iç borç faizi 100 milyar TL'yi geçerken dış borçlar için de 30 milyar TL'den fazla faiz ödenmiş olacak. Böylece faiz giderleri, personel giderlerinin yarısına yaklaşmış durumda ve toplam bütçe harcamaları içindeki payı da yüzde 12'yi geçmiş durumda. Bu oran iki yıl önce yüzde 8-9 bandındaydı.

2020'de faizlerin düşük tutulmasına karşın gerçekleşen bu faiz faturasının, borçlanma ihtiyacı artan kamu kesiminin artacak borçlanmasıyla daha da büyüyeceği ve bütçe gelirlerinin önemli bir kısmını götüreceği açık.

Devletin içine yeniden sürüklenmekte olduğu mali kriz, ekonominin genelini sürüklediği krizden bağımsız değil ve ekonomik kaos da siyasal çarpıklıktan bağımsız değil. Özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet sisteminin uygulandığı yıllarda hem makro ekonomik göstergelerde hem de kamu maliyesi göstergelerindeki bozulma artık saklanamıyor ve iyileşme ancak siyasetten başlayan makro ekonomik politikalarda süren dengeli, adil politika adımlarıyla mümkün.

Kamu-Özel İşbirliği Kara Deliği

Kamu-Özel İşbirliği (KÖİ) modeliyle 2011'den sonra hızlandırılan yatırımlar, yıllık büyüme oranının en az yüzde 5-6 dolayında olacağı, dış sermaye akışının aksamayacağı ve döviz kurunun pek dalgalanmayacağı varsayımları üstüne inşa edilmişti.

“Şehir hastaneleri” diye adlandırılan 28 sağlık kampüsünü, İstanbul Havalimanı gibi devasa bir yatırımı, köprü, tünel, otoyol, enerji santrallerini içeren bu proje kümesi, projeleri üstelenele devletin arsa tahsisi, kredi kefaleti, hizmet alımı taahhüdü gibi sağladığı kolaylıkların yanı sıra, ciro garantileri ile yaşama geçti.

Bir dizi cömert teşviklerle, çoğu da AKP rejimine yakın sermaye grupları ve yabancı firmalar tarafından hayata geçirilen bu projelerin, ekonomi 2018 sonrası daralmaya başlayınca, umulan araç, yolcu geçişleri, havaalanı trafikleri hedeflerin çok altında kalmaya başladı. Pandemi süreci, bu olumsuzluğu iyice dibe çekti.

Hem son iki yılda hem de 2020'de döviz fiyatının sert yükselişleri, döviz üstünden ifade edilen karşılıklı yükümlülükleri ağırlaştırdı. Üstlenici firmalar, düşen, hatta İstanbul Havalimanı'nda olduğu gibi pandemi aylarında sıfırlanan cirolar karşısında kredi taksitlerini, devlete karşı taahhütlerini karşılayamıyorlar, kur artışlarının getirdiği ek yükler altında iyice bunalıyorlar.

Pandeminin getirdiği bilinmezlik, üstlenici firmalarının ayakta kalmalarını iyice zorlaştırıyor. Devletin bu şirketlere sözleşme süresince (çoğu 25 yıl boyunca) taahhüt ettiği 156 milyar dolarlık hizmet-enerji alım taahhütleri, ciro garantileri ise merkezi bütçeye ağır yükler getirmenin yanı sıra devleti, bu firmaların yaptıkları 20 milyar dolara yakın dış borçları üstlenmek zorunda bırakabilir.

KÖİ Sözleşme Değerleri ve Yatırım Tutarlarının Sektörlere Göre Dağılımı, 2020

SEKTÖR	Sözleşme Bedeli Milyon Dolar	%	Yatırım Tutarı Milyon Dolar	%
Havaalanı	73.345	47,1	19.168	24,5
Enerji	37.616	24,1	18.665	23,9
Karayolu	24.092	15,5	23.329	29,9
Sağlık Tesisi	10.842	7,0	10.842	13,9
Liman	4.810	3,1	2.119	2,7
Yat Limanı ve Turizm Tesisi	2.172	1,4	1.258	1,6
Endüstriyel Tesis	1.465	0,9	1.465	1,9
Gümrük Tesisi	597	0,4	590	0,8
Kültür ve Turizm Tesisi	292	0,2	292	0,4
Demiryolu	279	0,2	279	0,4
Madencilik	257	0,2	0	0,0
Katı Atık	92	0,1	92	0,1
Toplam	155.860	100,0	78.099	100,0

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı veri tabanı

2000'lerde Dünya Bankası'nın telkinleriyle, özellikle yükselen çevre ülkelere önerilen kamu-özel işbirliği projelerine Türkiye, 2011 sonrası hızla ilgi gösterdi ve ağırlıklı havaalanı, köprü-otoyol, nükleer santral yatırımlarının bu model ile inşa edilmesine hızla geçilip yerli-yabancı konsorsiyumlarla art arda milyarlarca dolarlık sözleşmeler imzalandı. Bugün için bu çerçevede imzalanmış sözleşmelerin tutarı 156 milyar dolar olarak ifade edilirken, bu tutarın 78 milyar dolarlık kısmı yatırım, 78 milyar dolarlık kısmı da devlete kullanım bedelini oluşturuyor. Devletin proje yapımlarını üstlenen şirketlere sözleşme süresince taahhüt ettiği kiralama, ürün-hizmet alımı ve ciro garantileri tutarları ise 142 milyar dolara ulaşıyor.

Devletin, üstlenici şirketlere havaalanı yapımı, köprü-otoyol inşası, şehir hastanesi , enerji santrali kurmak için destekler, teşvikler vererek sözleşme imzaladığı bu projelerde, yıllara uzanan büyük taahhütlere girildiği açık. Bu sözleşmelerin ABD doları üstünden yapılması ise en ağır riski oluşturuyor.

Döviz fiyatındaki sert artışlar, yatırımların döviz üstünden maliyetini, devlete kira taahhütlerini, kullanıcılara ABD doları üstünden birim hizmet fiyatının TL karşılıklarını, olağandışı artırdı. Devletin firmalara taahhütleri de döviz üstünden olduğu için, o yükler de dövizin yarattığı tahribat ölçüsünde bütçeye, dolayısıyla vergi mükelleflerine yansıtıldı ve sözleşme yılları boyunca yük oluşturmaya devam edecek.

Devletin 142 milyar dolarlık, sözleşme sürelerine yayılan yükümlülüklerinin 81 milyar dolarlık kısmını şehir hastanelerine kira ödemeleri oluşturuyor. Rusya ile yapılan Akkuyu Nükleer santrali anlaşması ile öngörülen elektrik satın alma taahhüdü, devletin sırtında 35 milyar dolarlık ikinci ağır yük.

“Mega projelerin” tünel, köprü-otoyol yapımı ile ilgili 7 tanesi için 17,2 milyar dolarlık dış kredi anlaşması imzalandı. Devlet, kreditelere, bu dış borçları, aksama olması halinde “üstlenme” sözü vermiş durumda.

Havaalanı dışında, pandemi ile araç ve yolcu trafiği sert düşüşler geçiren 3. Boğaziçi Köprüsü, Avrasya Tüneli, Osmangazi Köprüsü- İzmir otoyolu gibi dev projelerin sözleşme taahhütlerini ne kadar yerine getirebilecekleri ve kârlı işletmeler olarak hayatta kalıp kalamayacakları ise büyük bir soru işareti. Bu projelerin üstlenicilerinin Erdoğan'ın Sarayı ile sürekli temas halinde, can simidi için yalvar yakar oldukları, sır olmaktan çıkmış durumda.

Varlık Fonu Karanlığı

Türkiye’de Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan yönetiminin “buluşları” arasında yer alan Türkiye Varlık Fonu (TVF), kamu varlıklarının kullanımının karartılmasında adı sıkça geçen bir kuruluş haline geldi.

20 kamu kuruluşunu, bazı lisansları, bir dizi gayrimenkulü çatısı altında “varlık” olarak tutuyor görünen TVF, gerçekte neredeyse “varlıksız”. Çatısı altındaki kuruluşların çoğu Hazine ve Maliye Bakanlığı’na ya da farklı bakanlıklara bağlı ve gelir yaratırlarsa gelirleri merkezi bütçeye gidiyor, sermayeleri azalır ya da “görev gereği” zarar ederlerse de zararları merkezi bütçeden karşılanıyor. Daha da ilginç TVF, kamu denetçisi Sayıştay tarafından denetlenemiyor ama hisselerini elinde tuttuğu bu kuruluşlar, kamu bankaları Sayıştay denetiminde.

Türkiye’nin varlık fonu, daha çok petrol zengini ülkelerin cari fazlalarını değerlendirmek üzere kurdukları varlık fonlarına ismi dışında pek benzemiyor. Kronik cari açık veren ve dış kaynakla ekonomisi dönen AKP iktidarı, bir varlık fonu kuruluşuna bir nevi öykünerek farklı amaçlarla yöneldi. Hukuk otoritelerinin “garip” ya da “ucube” olarak nitelediği TVF’nin örgütsel mimarisinde ciddi tasarım hataları var. Bu çarpık yapı bir dizi hukuksal kaosa yol açtığı gerçeği bir yana, çeşitli komplo teorilerinin üretimine ve sağlıksız, yararsız tartışmalara da kapı aralıyor, sorun üstüne sorun üretiyor.

Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) statüsünde olan ve TVF’ye devredilen boru hatları şirketi BOTAŞ, petrol arama şirketi TPAO, denizcilik kuruluşu TDİ, çay işleme kompleksi Çay-Kur, madencilik sektöründeki Eti Maden gibi kamu kuruluşları, 233 sayılı KİT kararnamesi çerçevesinde faaliyet gösteriyorlar ve TVF’nin bunlar üstünde her tür tasarrufta bulunması, öncelikle bu yasal çerçeveden çıkmaya bağlı. Örneğin, özelleştirme hedefiyle bazı KİT’leri devralan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın devraldığı kuruluşlar üstündeki tasarruf yetkisi TVF’de yok. Olmadığı için, yönetim kurulu üyelerini TVF atayamıyor, kuruluşların bütçeleri Hazine ve Maliye Bakanlığı’nca hazırlanıyor, kârları Hazine’ye aktarılıyor.

Fonun kuruluş yasasında “Fon, değer yarattığı şirketlerden lisans, kâr ve kira geliri elde ederek kendini finanse edebilen bir yapı oluşturmayı hedefler. Türkiye’nin vizyoner projelerine de sermaye desteği sağlamak için çalışır” deniliyor. Oysa bu şirketlerin gelirleri fona değil, yasa gereği merkezi bütçeye aktarılıyor.

Örneğin, Merkez Bankası’nın aktardıkları dışında, kamu kuruluşlarınca temettü, kâr, hâsıla payı adı altında 2018’de 4,6 milyar TL, 2019’da 4,5 milyar TL, 2020’nin ilk dokuz ayında da 2,3 milyar TL gelir TVF’ye değil, merkezi bütçeye aktarıldı.

Aynı şekilde, 2019 yılında Ziraat Bankası ve Halk Bankası'nın zayıflayan sermayelerini güçlendiren TVF değil Hazine oldu ve 28 milyar TL'lik (22 Nisan 2019'un kuruyla 3,7 milyar Avro) kaynak, Hazine'den bankalara aktarıldı.

Devralmış görüldüğü şirketlerin kendi özel yasalarının olması da TVF'nin bu kuruluşları "varlığa" dönüştürmesinde engel oluşturuyor.

Fon'un yapabildiği , kamu varlıklarını ipotek ettirip borçlanma. Bu da bugüne kadar ancak 1 milyar Avro'luk bir dış kaynak için olabildi. TVF, bu dış borçlanmaya girerek İstanbul Finans Merkezi'nin inşaatını üstlenen şirketleri kurtardı. Fon, Hazine'nin garantörlüğünde borçlandı. Borçlanmayı sağlayan kreditorler Citibank N.A. London Branch ile Çin bankası ICBC liderliğindeki bir bankalar konsorsiyumuydu ve 1 milyar avroluk kredi iki yıl vadeli verilmişti.

Kısa sürede bu kaynakla ne yapılmak istendiği de anlaşıldı. Fon, batık durumdaki İstanbul Finans Merkezi projesinin üstlenici inşaat firmalarından "yükümlülük" satın almaya karar vermişti. Hem de 1,7 milyar TL'ye yakın bir meblağ tutarında. Yükümlülükleri satın alınarak kurtarılan üç firma, adı AKP dönemi ile neredeyse özdeşleşen, hızla palazlandırılan Ağaoğlu İnşaat ile İntaş ve YDA idi.

"Sermayesiz-varlıksız" TVF, kurulduğu 2016 yılından bu yana bir tasarım hatası. Yasalarla çelişiyor, kamu varlıklarını karşılık göstererek bazı tasarruflarda bulunuyor ama kamu varlıkları üstünden yapılan işler hiçbir biçimde denetlenemiyor. O zaman kamu denetiminden kaçarak devlet yönetmenin, belki de haksız servet transferinin, çıkar sağlamanın aracı hâline gelmekle eleştirilen bir Fon var ortada.

Şehir Hastaneleri Kara Deliği

Sağlık Bakanlığı tarafından her ay bütçe gider detayları arasında açıklanan “yap-işlet-kirala” yöntemiyle işletilen “şehir hastaneleri”ne ödenen kira ve hizmet bedelleri, onunla ilgili ortaya dökülen fatura oldukça dikkat çekici. Görüntü, savurganlıktan çok akıl dışı bir tercihin karanlık, ürpertici sonuçlarını yansıtıyor. Şehir hastaneleri için merkezi bütçeden, yani vergi ödeyenlerin sırtından ödenenler inanılmaz boyutlara ulaşırken 25 yıllık sözleşmelerin toplamdaki yükünün ne olacağı tahmin bile edilemiyor.

2020 Kasım sonuna kadar bu hastanelerin işletme hakkını üstlenen firmalara ödenen 8,2 milyar TL'ye ulaşan bedel alarm verici. Bu tutarın yaklaşık yarısı kira, yarısı hizmet bedeli.

Beş tanesi de 2021'de faaliyete geçecek şehir hastanelerinin üstlenicileri ile yapılan sözleşmeler avro üstünden. Dolayısıyla kurdaki her artış, üstlenici firmalara bütçeden yapılan ödemeleri katlıyor. Devletin, sadece 11 ayda bu firmalara ödediği yaklaşık 5 milyar TL ile 8 adet 1000 yataklı hastane yaptırabilirdi. Bu durum, akıl dışı bir modelin ağır sonuçlarını her gün daha çok ortaya koyarken 25 yıl için yapılmış sözleşmelerden doğan yük, sözleşme süresi bitiminde büyük meblağları bulmuş olacak.

Sağlık Bakanlığı, özellikle 2010 sonrası kendi bütçesinden hastane yatırımı yapmak yerine, üstlenici firmaları, içinde hastane de olan yapı komplekslerinin inşasına özendirdi. Arazi tahsisatı başta olmak üzere cömert teşvikler seferber edildi. Kira bedeline ek olarak, verilen fizik tedavi-rehabilitasyon, radyoloji, radyasyon onkolojisi, patoloji gibi hizmetlerin faturası da “hizmet bedeli” olarak bakanlıktan, sözleşmede belirtilen Avro üstünden tahsil ediliyor. Ayrıca, hastane içinde ve çevresinde yapılan ve yapılacak kafeterya, yemekhane, kreş, servis, otel, otopark, temizlik, diyetisyenlik, hastane bilgi yönetim sistemi de şirketlerce işletiliyor.

İlk örnekleri Adana, Mersin, Isparta gibi güney illerinde faaliyete geçen bu hastaneler ortalama bin yataklı iken İstanbul, Ankara gibi metropollere 3 bin yataklılara varan daha büyükleri yapıldı. Üstleniciler, başta Rönesans, CCN, YDA, Türkerler, Astaldi olmak üzere iktidardaki AKP'nin “gözde” firmaları.

2020 sonunda hizmette olan şehir hastanesi sayısı 11'i, yatak kapasiteleri 16 bini buldu. Yıl sonuna kadar iki, 2021 sonuna kadar da beş yeni hastanenin hizmete girmesiyle, sayı 2021 sonunda 18'i, yatak kapasitesi de 26 bini bulacak.

Yerli ve yabancı firmalara AVM tarzında yaptırılan şehir hastanelerinde kullanılan yatak sayısı 2020 ortalarında 16 bini bulurken bu hastaneler için 2020'nin ilk 11 ayında 8,2 milyar TL kira ve hizmet bedeli ödendi.

COVID-19 salgınının öncelik alması ile bu büyük savurganlık yeterince gündeme taşınmıyor. Türkiye'nin bu en büyük kara deliğinin baş savunucusu olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir açılış konuşmasında şöyle diyordu: "Ne zaman ki bu ülkede Başbakan oldum, o süreçte hep bunu söyledim. 'Şehir hastaneleri benim rüyamdır, benim hayalimdir' dedik ve elhamdulillah o günden itibaren başladık ve şehir hastanelerimizi inşa ederek her geçen gün asgari tüm büyük şehirlerimizde bunları yapacağız."

Bu konuda en hararetli tartışmalar 2019 sonunda bütçe görüşmelerinde yapılmıştı. TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda konu tartışılırken Erzurum'da bin 200 yataklı tam donanımlı devlet hastanesinin 30 milyon TL bedel aşımına karşın 213 milyon TL'ye yaptırıldığı, bunun Kayseri Şehir Hastanesi'nin yaklaşık üç yıllık kira bedeli olduğu konuşulmuştu. Sağlık Bakanlığı temsilcileri de maliyetin yükseldiğini kameralar kapalıyken TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda kabul etmişti. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda 6 bin 100 yatak kapasiteli üç şehir hastanesinin kamu-özel işbirliği (KÖİ) modeli ile değil, "genel bütçe kaynaklarıyla" yapılması için ihaleye çıkıldığını belirten bir açıklama yapmıştı. Bu açıklama, Sağlık Bakanlığı'nın şehir hastanesi çarpıklığını nihayet anlaması olarak yorumlanmıştı.

Nitekim başından beri AKP'nin sağlıkta metalaşma politikalarını eleştiren sağlıkçıların meslek odaları, yanlısın anlaşılmasının yeterli olmadığını, daha ileri adımlar atılmasını isteyecekti. Yapılan açıklamada şöyle denildi: "Türk Tabipleri Birliği ve İstanbul Tabip Odası olarak başından beri KÖİ modeline karşı çıktık. Bu modelin ülkemize büyük mali yük getirdiğini anlattık. Bakan Koca'nın açıklamasını sevinçle karşılıyoruz. Ancak KÖİ modelinden vazgeçilmesi yetmez! Mevcut şehir hastaneleri de Sağlık Bakanlığı'na devredilmelidir!"

Bu talebi karşılamak, yapılan sözleşmelerin katılığı karşısında mümkün müydü bilinmez ama TTB, kalitesizliği her fırsatta şu cümlelerle ifade ediyor: "Şehir hastanelerinde karşılaşılan sorunlar, israf nedeniyle bu hastanelerin verimlilikten uzak olduğunu, coğrafi olarak makul bir yerde olmamaları yüzünden hasta ve yakınlarının erişim sorunu yaşadıklarını, hasta merkezli hizmet sunumunun söz konusu olmadığını ve hastalara yönelik risk ve zararı en aza indireyecek biçimde sağlık hizmeti sunumunun aksayabileceğini açık olarak ortaya koymaktadır."

Şeffaf Bütçe

2020 Merkezi Bütçe Analizi
Haziran-Aralık & Genel Değerlendirme

© Tüm Hakları Saklıdır.